

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Право Кијевске Русије

(мастер рад)

Ментор

Проф. др Александар Ђорђевић

Студент

Младен Богдановић

Број индекса: М040/23-О

Ниш, 2024. године

САДРЖАЈ

I УВОД.....	1
1. Кијевска Русија као ранофеудална држава.....	3
II ИЗВОРИ ПРАВА КИЈЕВСКЕ РУСИЈЕ.....	6
1. Уговори руских кнежева и Византије.....	7
1.1. Уговор кнеза Олега и Византије из 911. године.....	8
1.2. Уговор кнеза Игора и Византије из 944. године.....	11
2. Црквени устав руских кнежева.....	14
2.1. Црквени устав кнеза Владимира I.....	15
2.2. Црквени устав кнеза Јарослава Мудрог.....	16
3. Закон судњи људем.....	19
3.1. Грађанско право.....	21
3.2. Кривично право и судски поступак.....	23
4. Руска правда.....	29
4.1. Кратка правда.....	30
4.1.1. Правда Јарослава.....	31
4.1.2. Правда Јарославича.....	35
4.1.3. Накнада сакупљачима вире и мостарима.....	39
4.2. Шира правда.....	39
4.2.1. Видови одговорности у Широј правди.....	40
4.2.2. Телесне повреде и увреде.....	42
4.2.3. Крађа.....	43
4.2.4. Доказна средства.....	43
5. Псковска судна грамота.....	44
6. „Грамоте Новгорода и Пскова“ – објављене збирке новгородских и псковских приватноправних исправа.....	49
7. „Берестјане грамоте“ - Записи на брезиној кори.....	50
III ЗАКЉУЧАК.....	53
Литература.....	55
Сажетак.....	57

Summary.....	58
Биографија аутора	59
ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА	60
ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА	61

I УВОД

Право Кијевске Русије као једне од старих средњовековних држава бележи владавина неколико руских кнежева, од којих значајну улогу у историји права бележи владавина руског кнеза Владимира и кнеза Јарослава. За време њихове владавине донето је доста закона, устава и других правних аката, који су значајни за право тадашње средњовековне Русије. Заједнички назив који се и данас користи за претходно поменуте законе, уставе и друге правне акте који чине право Русије средњег века јесте „правни споменици.“ Значај правних споменика у много чему јесте велики, на првом месту због тога што су успели да створе једну јаку, стабилну, уређену правну државу, познатију као Кијевска Русија. Међутим, њихова примена у савременом праву је без значаја, за то што су друштво и друштвене вредности напредовале, па је и логично да су данас у Русији на снази нови закони, устави и други правни акти који су „шири“ на пољу регулисања права уопште. Занимљива је чињеница да иако је од доношења закона, устава и других правних аката Кијевске Русије прошло доста времена, они се ипак помињу и данас, а такође су и предмет многих радова и изучавања уопште. Средњовековна Русија је далеки предак савремене Русије, а средњовековно право темељ савременог руског права.

Предмет овог рада јесте изучавање права средњовековне Кијевске Русије, кроз њене правне акте, уставе, законе, а који су доношени у време владавине руских кнежева. Сама садржина рада прати хронолошки развој права Кијевске Русије, оваква чињеница се најбоље уочава кроз смену владавине руских кнежева, односно у делима која су од стране њих донета, као и на који начин је регулисано право тога времена, које гране права су регулисане, на који начин, које казне и санкције су пратиле извршиоце противправних дела, који органи су судили за таква дела. Суштину рада прати и теоријска упоређивања аутора у појединим деловима текста у погледу права које је предмет овог рада са правом неке друге државе које је такође карактеристично за средњи век. Централни део рада посвећен је садржини свих правних споменика средњовековне Русије, њиховој садржини и свему ономе што је њима било регулисано.

У изради рада аутор користи следеће методе и то: историјски метод којим се настоји да се прикаже изглед права Русије карактеристичне за средњи век и све оно што је значајно за њега. Упоредноправним методом настоји се да се тадашње право Кијевске

Русије пореди са правом средњовековне Србије у области појединих грана права кроз казне и санкције које су карактеристичне за област кривичног права, као и које су казне и санкције примењиване против учиниоца кривичних дела за иста, само у правима различитих држава. Методом анализе постиже се резултат утврђења какав је значај право некадашње Русије оставило на савремену Русију, наравно опет кроз њено право које се током времена мењало.

1. Кијевска Русија као ранофеудална држава

Државно образовање које је формирано до средине X века добило је назив „Кијевска Русија“. По својој правној природи ово државно образовање добило је једну целину племенских територија при чему су оне представљале градске области које су биле уједињене око Кијева. Нејасне државне границе изложене разним нападима Номатских народа и експанзијом самих словенских племена дале су за циљ неизванстан статус Кијева као званичне престонице. Према једном предању кнез Светослав имао је за циљ да престоницу Кијевске Русије пресели на Балкану или ближе Каспијском мору. Кијев као значајан центар средњовековне Русије представљао је центар савеза територија, племена и градских области које су биле насељене разним племенима и народима. Тек је у XI веку у процесу формирања државе велики значај дао територијални принцип који је преовладао над робовским и племеским принципом. Међутим само формирање територијалног савеза као циљ територијалног принципа имало је негативан резултат у погледу ојачања позиције Кијевског центра. Кнежеви су у даљим градовима слали своје намеснике и управитеље којима су морали давати широку аутономију, а уколико би исти кнежеви намесници освајали нове територије, онда би кнез управу над таквим новоосвојеним територијама давао својим намесницима. Значај намесника у погледу освајања нових територија огледао се у томе што су исти имали сопствену војску, а поред војске имали су утврђења и дворе, делокруг њиховог управљања заснивао се над локалним становништвом. Неки од кнежевих намештеника давали су себи титулу „великог кнеза“ разлог томе била је њихова моћ. На челу се налазио велики кнез који је био први међу једнакима, а његово старешинство морало је бити потврђено његовом снагом. До уједињења тзв. „полудржава“ које су представљале и чиниле састав Кијевске Русије долази средином XII века. За време владавине кнеза Светослава долази до проширења државне територије Кијевске државе, које се проширење јавља као резултат његових победа добијених током похода између 964. и 972. године. Прва таква његова победа била је у борби са Хазарима, при чему је освојио главне градове на Дону и Волги. Његов план услед тога био је и насељавање у том региону након уништеног државног уређења. Следећи успех руских трупа био је и освајање града Перејаслова који је у ранијим периодима био под влашћу Бугара, а који је Светослав планирао да именује као престоницу. Једна од опасности која је утицала на

Кијевску државу била је праћена са истока од стране Печењеза, што је за резултат дало да се руски кнежеви више посвете унутрашњем уређењу државе. Сукоби са Печењезима били су учестали и стални што је за резултат дало да своје територије ка западу Русија прошири тиме што односи победу у борби са Печењезима. Као један од значајних кнежева за историју Кијевске Русије јавља се кнез Владимир који је власт у Кијеву преузео 980. године. Значај његове владавине у политичком смислу огледа се у прихватању званичне религије. У игри су били ислам, католицизам, јудизам и грчко православље. Оно што је претходило прихватању хришћанства као државне религије од стране кнеза Владимира била је религијска реформа, која је довела до значајног смањења паганских богова, дајући предност једном од њих, Перуну. Прихватање хришћанства као званичне државне религије произвело је значајне политичке резултате. Неки од њих су довели до јачања везе између Русије и Византије, које су биле праћене закључењем бракова између чланова кнежевских породица и породица византијских царева. Црква као значајна „институција“ у Русији овакав статус добија тек после крштења становништва Русије тек после 988. године. Установљава се правни поредак прикупљањем десетине за приходе цркве Богородице у Кијеву и уводи се статут о црквеним судовима. 1037. година јача везе Русије и Византије тиме што је кнез Јарослав склопио споразум са Византијским властима о статусу Руске Цркве. Руска Црква организована је као епархија константинопољског патријарха са митрополитом у Кијеву. Епископи су постављани тако што их је предлагао кијевски кнез. Први митрополит руског порекла био је Иларион.¹

Однос Русије и Византије био је заснован на различитим везама. Неки од њих почивају на трговачким односима на тај начин што су се између ових држава одвијали разни трговински односи, о чему сведоче и два најзначајнија руско-византијска уговора из 911. и 944. године, чији је основ почивао на трговини. Да су постојали добри односи између Русије и Византије говори још и то да је велики број бракова склопљен између чланова кнежевске породице и породице царске Византије. Тако нпр. да би се завршио дугогодишњи рат вођен између Русије и Византије дошло је до закључења брака између млађег сина кијевског кнеза Јарослава и ћерке византијског цара Константина IX Мономаха. Дете које се родило из овог брака добило је име Владимир, а презиме Мономах по свом деди, византијском цару. Такође, постоје и други бракови који су склопљени

---

¹ И. А. Исаев, История государства и права России, Москва юрист, 2004, стр. 18-21

између чланова владарских породица Русије и Византије, највећи број у XII веку за време владавине породице Комнин.²

За развој Кијевске Русије од значаја је била и трговина. Развој трговине може се поделити на два периода. Први период трајао је од 9. до средине 11. века и у њему су развијани трговински односи са Арапима, док везе са Византијом се учвршћују. У области трговине Кијевске Русије и Византије предмет трговине били су разни производи. Из Русије су се извозили крзно, восак, мед, док су се увозили скупи материјали сачињени од византијског платна, олово, цинк, бакар, што добре руско-византијске трговинске односе потврђују и уговори из 911. и 944. године, који су значајни извори древноруског права. Други период трговине који је трајао од средине 11. до 12. века везује се за значајне промене, као што су јачање трговинских веза са западном Европом.³

---

² Избор текстова за предмет Византијска државноправна традиција, Ниш, 2012, стр. 269-270

³ В. Д. Гладкий, Славянский мир I - XVI века, Москва, 2001, стр. 284-285

II ИЗВОРИ ПРАВА КИЈЕВСКЕ РУСИЈЕ

Извори права Кијевске Русије као једне од значајних средњовекових држава по својој правној природи у периоду између XI и XV века су многобројни и разноврсни. Међутим и поред толике многобројности и разноврсности ипак треба издвојити оне изворе који су од великог значаја и који су оставили печат у праву Кијевске Русије. Такво место заузимају Руска правда и Псковска судна грамота. Њихов значај огледа се у томе што су обележиле два периода значајна за развој Кијевске Русије, а нарочито приватног и уговорног права. Руска правда као најзначајнији правни споменик древне Русије бави се приватним правним пословима као што су уговори који се тичу зајма, купопродаје, оставе и најма. У почетку закључење ових уговора било је усменим путем углавном уз присуство сведока или представника државних власти. Такође садржала је и одредбе које су се тичале казни које су биле прописиване за преступнике разних кривичних дела. У погледу судских спорова који су проистицали као последица уговорних односа велики значај имала су доказна средства, а нека од њих била су сведоци, саклеветници. За разлику од Руске правде, Псковске судне грамоте такође као један од значајних правних извора Кијевске Русије у погледу уговорног односа уводе новине које се тичу напреднијег начина закључивања уговора. Од периода увођења псковског обичајног права, уводи се и писана форма на читавом древноруском простору, која потискује стара патријархална доказна средства. Такође велики значај у развоју облигационог права у вези са уговором о закупу и уговором о купопродаји непокретности даје Псковска судна грамота. Поред прве, друге две групе правних извора имају значај доказа у погледу примене норми које су садржане у Руској правди и Псковској грамоти. По својој правној природи то су приватноправне писане исправе и тзв. „Берестјане грамоте.“ Оне су директно или индиректно за разлику од законика везане за тачно одређене правне послове. Међу њима доминирају уговори, као што су уговори о купопродаји, размени или поклону непокретности, док „берестјане грамоте“ представљају посредни доказ о томе да постоји одређени број облигационих уговора. Као извор древноруског словенског права јавља се још и Судбеник цара Ивана III Васиљевича, који потиче из краја XV века. То је пре свега правни извор чију садржину чини мањи број норми приватног права у односу на све друге правне изворе.⁴

---

⁴ А. В. Ђорђевић, Приватно право у древноруским исправама, Ниш, 2023, стр. 15-16

Поред претходно наведених, као извори права јављају се још:

1. Већево законодавство, то су пре свега закони који су се доносили од стране већа (народне скупштине), а који су имали веома велики значај у погледу управљања градовима, посебно у Новгороду и Пскову;
2. Уговори града са кнежевима, представљали су споразуме који су постизани између градова и њихових владара на челу, а којима су уређивани односи у погледу права и обавезе између града и кнеза;
3. Судска пракса представља извор права који произилази из решавања случајева у оквиру судова са различитим нивоима;
4. Страно законодавство као извор права садржи правне норме других земаља и народа с којим је Русија имала контакт;
5. Уговори са Византијом и Русијом из 911. и 944. године којима су успостављани трговачки односи између две државе;
6. Уставни закони кнеза Владимира I и кнеза Јарослава Мудрог.⁵

1. Уговори руских кнежева и Византије

Однос Русије и Византије најбоље је видљив из уговора које је Русија закључила са Византијом. То су Уговор из 911. године и Уговор из 944. године, први је закључен у време владавине кнеза Олега са Византијом, а други у време владавине кнеза Игора са Византијом. Ови уговори представљају најстарије правне споменике руског права, који садрже норме византијског и руског права, а који регулишу односе на међународном, трговачком, процесном и кривичном праву. У овим уговорима такође треба поменути да је спомињан и „руски закон“ који је представљен као један зборник усмених норми обичајног права. Приликом поређења ова два уговора са Руском правдом може се закључити да им је заједничко то што се и у уговорима и у Руској правди помиње смртна казна, такође ови уговори садрже још и одредбе којима су прописане санкције за преступнике, садрже мере које су намењене за хватање одбеглих робова, као и мере које се односе на регистрацију појединих добара. Оно што је такође заједничко овим уговорима и Руској правди јесте још институт крвна освета. За разлику од обичајног права

---

⁵ Ор. cit. И. А. Исеев, стр. 62

које је неписано право, право које је садржано у уговорима почело је да се бележи знатно раније. Управо норме уговорног права су и садржане у уговорима Русије и Византије, уговорима између кнежева као и уговорима са слободним Новгородом. Садржину ових уговора чиниле су и норме међународног приватног права, норме трговачког, кривичног и грађанског права. Суштина ових норми огледала се у томе што су њима регулисани односи руских трговца и ратника у Византији, трговачке привилегије и дажбине, узајамни откуп робова и заробљеника што је било садржано у члану 9 Уговора из 911. године.⁶

1.1. Уговор кнеза Олега и Византије из 911. године

Однос Русије са Западном Европом почиње да се развија тек почетком XVIII века. Разлог због кога православна Русија није одржавала везе са латинским Западом, већ је одржавала однос са Византијом био је искључиво верског карактера. Такве везе Русије и Византије почињу да доживљавају свој врхунац тек у другој половини IX века и трају све до пада Византијског царства. 911. година има значај по томе што је дошло до закључења уговора о пријатељству и трговини између кнеза Олега и византијског цара Лава VI. Међутим у тим односима послата су само специјална и пролазна посланства.⁷

Овај Уговор као значајан правни споменик садржао је одредбе којима је наговештаван друштвени и правни статус одређене категорије становништва тадашње средњовековне Русије, као и одредбе којима је регулисана област грађанског и кривичног права. Што се тиче прве групе одредби овог Уговора оне говоре о томе да је кнез Олег себи дао титулу великог руског кнеза, из чега проистиче да Олег овакав уговор јесте закључио не само у своје име, већ и у име светлих кнежева, светлих бојара и целе Русије. Одредбе Уговора указују на то да врховну власт у Русији врши велики кнез, да поред њега постоје и други кнежеви који су по хијерархији испод великог кнеза, да постоје бојари који су представљали највишу класу по угледу који су уживали и по богатству које су имали, али да се они нису поредили са кнежевима. У области регулисања грађанског права одредбе којима се регулише ова грана права указују на правну заштиту приватне својине само уколико је претходно испуњен услов „законите својине“, али одредбе у овом делу

---

⁶ Ibid, стр. 34-35

⁷ М. Кисовец, Дипломатски представници, Београд, 1939, стр. 10

ближе не објашњавају шта се заправо мисли када се каже законита својина. Схватање приватне својине окарактерисано је као супротност колективној својини, док само схватање о својини јесте кроз време толико напредовало да се је говорило чак и о одвојеној својини мужа и жене. Олегов Уговор такође се бавио и одредбама којима је регулисано наследно право и то у области наслеђивања, при чему су постојала два облика наслеђивања и то наслеђивање по основу закона или законско наслеђивање и наслеђивање по основу тестаментално наслеђивање. Уколико би неки Рус умро, а да претходно није оставио завештање, а поред тога није имао ни своје ближње, тада се његова имовина слала у Русију како би припала његовим сродницима. Уколико би ипак пре своје смрти сачинио завештање, онда би за његовог наследника био оглашен онај који је и назначен у самом тестаменту.⁸

Тако нпр. Тамара Матовић у свом научном чланку који носи назив „*О завештању у српском средњовековном праву*“ наводи да су поједина словенска племена врло рано оставила податке и говорила о завештању. Према њеним речима Уговор руског кнеза Олега који потиче из 911. године сведочи о постојању завештајног наслеђивања код тог народа.⁹

У области кривичног права постојале су и оне одредбе којима је регулисан кривични поступак. Тако је нпр. један члан говорио о томе како ће се судити за убиство и да ће се поклонити вера доказима са лица места, а „страна која захтева да се не поверује“ дужна је да положи заклетву „по својој вери.“ Уколико би се после тзв. „испитивања“ утврдило да је заклетва била лажна, онда би лице које је полагало заклетву било кажњено. У Уговору се не могу наћи одредбе из којих би се могло закључити који суд би био надлежан да суди Русима који се налазе на привременом боравку у Византији. Одредбе Уговора јасно указују на правила која су важила у старом средњовековном праву, а која су примењивана за кажњавање смрћу на лицу места, тј. како је Уговор казивао „да умре где је извршио убиство.“ У погледу кривичног дела увреде која је нанета ударцем мача или неким другим оруђем без обзира на то да ли је тиме проузрокована повреда кажњавало се новчано са пет литре сребра. Ако би се десило да извршилац дела нема да плати онолико колико износи казна плаћао је колико је имао. Значај ове одредбе огледао се у томе што је

---

⁸ Д. Николић, Древноруско словенско право, Београд, 2000, стр. 93-95

⁹ Т. Матовић, О завештању у српском средњовековном праву, изворни научни чланак, 2017, стр. 27

одговорност била и на општини, чиме је општина плаћала новчану казну која је била прописана против њеног члана.¹⁰

У вези са кривичним делима истиче се да су иста садржана и регулисана члановима 3, 4, 5, 6, 7, при чему се слободно може рећи да члан 3 говори о томе када се сматра доказним извршење неког кривичног дела; члан 4 се бави санкционисањем за извршење кривичног дела убиства; члан 5 како ће се кажњавати кад неко некога „удари мачем или га туче било којим предметом“ (ту се заправо мисли на оруђе, оружје); члан 6 говори о кривичном делу крађе и о казни за извршиоца крађе; док члан 7 нејасно санкционише насилно и самовољно одузимање туђе ствари, вероватно без намере присвајања, уз примену јавно испољеног насилништва.¹¹

Област трговине такође је регулисана одредбама Уговора из 911. године чиме је дошло до успостављања руско-византијског мира о трговини, која се успостављала између Русије и Византије. Такав Уговор настао је као резултат сукоба Русије и Византије. За Русију овај Уговор у овласти трговине има посебан значај, јер је представљао повољности по њу тиме што је предвиђено да руски трговци буду ослобођени од плаћања царина. Они су могли пола године да бораве у Цариграду, док је као место њиховог боравка био одређен део града који се налазио близу манастира Светог Маманта. Русе који су боравили у овом делу Грци су снабдевали храном о свом трошку, такође су им поправљали бродове и обезбеђивали провијант за повратак. Обавеза Руса из наведеног Уговора била је да у град улазе кроз једну капију, да са собом не носе оружје, да њихове групе не буду веће од 50 људи. Уколико би било која од страна уговорница пропустила да изврши уговорне обавезе на које се обавезала закључењем уговора онда би као санкција за ту страну била пружање помоћи бродоломцима.¹²

Византијско-руским уговором из 911. године који је садржао одредбе о трговини изричито је било прописано да Руси неће наносити и да ће се уздржавати од наносења штете византијским лађама које претрпе бродолом, што је до тада било очигледна пракса, него да ће им у таквој ситуацији помагати. Оваква пракса била је садржана у Уговору не само на страни Руса, него и на страни Византинаца. Међутим иако су одредбе римског

---

¹⁰ Op. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 95-97

¹¹ Д. Николић, Кривичноправна заштита људи и имовине у уговору Русије и Византије из 911. Године, оригиналан научни рад, Ниш, 2012, стр. 788-789

¹² Т. Черникова, Ј. Вишњаков, Историја Русије књига 1, Београд, 2021, стр. 44

права о поступању у случају бродолома остале на снази, обалске заједнице у Византији се очигледно нису одрекле могућности за стицање материјалне користи које су настале као последица бродолома.¹³

У вези са претходно наведеним члан 8 Уговора садржи у првом делу обавезу и једне и друге уговорне стране да трговачким лађама било да оне припадају једнима или другима пруже сваку врсту помоћи, ако претрпе бродолом док се са робом крећу, према Русији или Византији. Такође је прописано да ће се Руси који доплове трговачком лађом у Византију казнити напред поменутих казнама уколико се нису понашали у складу са Уговором и тиме извршили кривично дело.¹⁴

Према овом Уговору руски трговци су добили право на трговину без царина у Константинопољу, као и низ других привилегија. Кршење овог Уговора од стране Византије изазвало је походе кијевског кнеза Игора на Константинопољ 941. и 944. године. Године 945. потписан је нови Уговор са Византијом, под повољнијим условима за Русију, а обновљен је од стране кнегиње Олге 957. године.¹⁵

1.2. Уговор кнеза Игора и Византије из 944. године

Игор је 944. године одлучио да понови поход на Византију у циљу освете. У тој намери окупило се много локалних ратника, док је позив за поход важио и за Варјазе који су били „преко мора.“ Када се Игорова флота налазила недалеко од Херсона, грчког града на Криму, кнеза Игора су пресрели византијски изасланици. Ромејска империја је предлагала плаћање данка и закључење мира. Игор је прихватио ромејске преговоре из чега је као резултат настао нови Уговор закључен 944. године.¹⁶

Уговор који су Византинци и Руси закључили 944. године сматра се мање пробитачним за Русе за разлику од Уговора из 911. године који је закључен са кнезом Олегом. Занимљиво је то да су у њему посебну пажњу добили Руси хришћани и

---

¹³ Н. Порчић, Право бродолома у средњовековној Србији, Београд, 2022, стр. 4

¹⁴ Оп. cit. Д. Николић, Кривичноправна заштита људи и имовине у уговору Русије и Византије из 911. Године, оригиналан научни рад, стр. 790

¹⁵ Оп. cit. В. Д. Гладкий, стр. 102

¹⁶ Оп. cit. Т. Черникова, Ј. Вишњаков, стр. 45-46

хришћанска црква у Кијеву. Неки од научника који се баве анализом правноисторијске науке сматрају кнеза Игора хришћанином.¹⁷

Први члан Уговора кнеза Игора са Византијом из 944. године наводи да постоје крштени и некрштени Руси. За оне који су крштени Уговор прописује да уколико га не поштују „добиће казну од бога сведржитеља“, а за друге да им неће помоћи њихов бог Перун. У завршним одредбама Уговора хришћански изасланици заклињу се црквом Светог Илије у Кијеву, речима „да ће поштовати одредбе уговора, а не крштени својим штитовима и мачевима.“¹⁸

Садржину Уговора Русије и Византије из 944. године чини шеснаест чланова. Првих дванаест чланова преузето је из Уговора Олега са Византијом из 911. године, неке одредбе у парафразираној норми, неке су незнатно модификоване или су само актуелизоване. Оно што је занимљиво за чланове овог Уговора јесте то да се у члану 1 обједињени чланови 1 и 2 Уговора из 911. године, док у члану 7 долази до обједињења чланова 9 и 11 Уговора из 911 године. У погледу члана 12 може се закључити да је исти Уговор из 911. године раздвојен у два члана, и то члана 3 и 4. За чланове Уговора из 944. године важи да овај Уговор има пет оригиналних чланова, а то су чланови 2, 8, 10, 11 и 15. Суштина њихове оригиналности огледа се у томе што нису преузимани нити рађени по узору на Уговор из 911. године. По својој садржини од свих претходно поменутих оригиналних чланова Уговора из 944. године члан 2. по својој садржини је најобимнији јер се у њему прецизно набрајају и дефинишу права и обавезе, које важе и обавезују руске трговце и кнежеве изасланике током њиховог привременог боравка у Цариграду. Члан 8 прописује да се Русима забрањује право ратовања, а такође и непокоравање руској власти било ког града са простора те Византијске колоније у Криму. Члан 10 садржао је одредбе којима се прописује режим риболова и зимовања Руса на ушћу Дњепра, док се у члану 11 говори о обавези Руса која је усмерена на њихово спречавање Бугара да ратују у областима Херсона и на крају члан 15 се бави пружању војне помоћи Руса, византијској војсци и то у случају када византијска војска ратује са својим противницима.¹⁹

---

¹⁷ А. Јелачић, Историја Русије, СКЗ, 1929, стр. 12

¹⁸ Оп. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 98-99

¹⁹ Д. Николић, Два најстарија међународна уговора у историји словенског права, оригинални научни рад, Ниш, 2019, стр. 10

Једна од битних чињеница садржана у овом Уговору јесте постојање писаних исправа које су од стране државне власти издаване приватним лицима. Ове исправе односиле су се на трговце који би се упутили према Византији и које исправе су издаване од кнеза, другачије су називане „путним повељама.“ Њихов значај огледао се у томе што су имале за задатак да ставе до знања Грцима да бродови који долазе имају мирољубив карактер, прописује Уговор. Такође у погледу писаних исправа важило је и правило да је кнез стављао свој печат на оне који су одлазили у иностранство, на тај начин што је међу приватним лицима постојала разлика у овом погледу тиме што би на исправама сопственим изасланицима био стављан златни печат, а осталим трговцима сребрни. У области кривичног права као једне од значајних грана права, говорило се о разбојништву, као врсти кривичног дела и одредбама које су у овој области садржане, а које су се бавиле прописивањем санкција Русима и Византицима за ово кривично дело. Тако је нпр. било прописано „ако се неко од Руса усуди да нешто отме силом од наших људи и у томе успе, биће жестоко кажњен и за оно што је узео, платиће двоструко, а тако ће бити кажњен и Грк, уколико то исто учини и Русу.“ У вези ове одредбе важи једна формула која говори о „жестоком кажњавању“, која нигде ближе не објашњава о којим се казнама заправо ради. Разлог томе био је тај што су се казне разликовале у једној и у другој држави. У Византији су доминирале телесне казне које Русија није познавала, али се ту не ради заправо о свим телесним казнама већ само о појединим које Русија примењује тек од XVI века. Уколико би се радило о обичној крађи овај члан би прописивао „лопов плаћа као обештећење узвраћену ствар, износ вредности ствари, односно у случају да сама ствар није могла да буде враћена, плаћао је њену дуплу вредност.“ За кривично дело крађе Уговор Игора је био двоструко блажи, за разлику од Уговора из 911. године.²⁰

Као и Уговор из 911. године, тако и Уговор из 944. године говори о тестаменталном наслеђивању. Тако нпр. Тамара Матовић у свом научном чланку који носи назив „*О завештању у српском средњовековном праву*“ наводи да су поједина словенска племена врло рано оставила податке и говорила о завештању. Према њеним речима Уговор руског кнеза Игора који потиче из 944. године сведочи о постојању завештајног наслеђивања код тог народа.²¹

---

²⁰ Op. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 99-100

²¹ Op. cit. Т. Матовић, стр. 27

2. Црквени устави руских кнежева

Појам Устава уопште означава се као назив за врсту рукописног писма које је коришћено за писање грчких, латинских и словенских текстова на папирусу, пергаменту и берести. Овај рукопис је карактеристичан по својој свечаности, са циљем да пружи лепо и правилно писмо. Устав је препознатљив по јасноћи и прецизности слова у грчком и латинском писму овај тип рукописа још увек је близак нацртима античких натписа. У словенским и руским рукописима Устав је претежно коришћен у периоду пергаментног писма од 11. до 14. века и карактерише се литургијским садржајем. Од 15. века Устав излази из употребе мењајући се с временом и стичући различите карактеристике у сваком веку. Нпр. за рукописе из 11-13. века, Устав је имао специфичне облике и стилове који су се временом развијали и мењали. Уставно писмо је назив за писање које користи уставни рукопис. У овом писму карактеристичан је величанствен начин писања, док су слова јасна и прецизна.²²

У историји древноруског словенског права Црквени устави заузимају значајно место у области извора права од којих су најзначајнији, Црквени устав кнеза Владимира и кнеза Јарослава. Они пре свега садрже норме о брачним и породичним односима, злочинима који су почињени против Цркве, морала и породице, поред тога они су уређивали и јурисдикцију црквених органа и судова. Држава је предавала цркви „десетину“ од свих прикупљених пореза, што је било записано у уставима. Саставни делови „десетине“ били су одређени од пореза различитих врста, судских плаћања и трговинских дажбина. Ту је такође предвиђен црквени судски имунитет и одређене су границе судске јурисдикције који се односи на круг особа и на случајеве који су разматрани од стране црквених судова. Након што је Русија прихватила хришћанство, византијски утицај се појачао не само у религиозно-културној сфери, већ и у правној, док је нарочито био снажан утицај византијског црквеног права. Руска црква је прихватила кодекс црквеног права, чији су принципи и норме усвојени не само у црквеном животу, већ и у сферама државног законодавства, судске и административне праксе. У Своде закона патријарха Јована Схоластика систематизована су црквена правила, која су установљена на васељенским и помесним саборима Цркве, као и државни царски закони

---

²² Op. cit. В. Д. Гладкий, стр. 708-709

који се односе на цркву. Црквена и грађанска правила су у многим зборницима била спојена због сличности садржаја, док су такве књиге добиле назив Номаканони. Крајем IX века најпознатији је постао Номаканон патријарха Фотија, где су поред црквених правила, дате и одредбе и коментари из Кодекса и Новела цара Јустинијана. Обе збирке појавиле су се у Русији у периоду између XI и XII века под заједничким називом Крмчаја књига. Превод Номоканона направио је Свети Методије који је био просветитељ Словена у IX веку. Значајан утицај за усвајање црквеног законодавства у Русији имао је и бугарски законски зборник Закон судњи људима, састављен из различитих византијских извора. Црквени устави Владимира и Јарослава су кодификовали норме црквеног права и дефинисали систем казни које су у неким случајевима преузете из Руске Правде, претварајући их у систематски црквени правосудни зборник.²³

2.1. Црквени устав кнеза Владимира I

Устав Владимира Мономаха односи се на законе великог кнеза Владимира Мономаха који су укључени у састав Руске правде у њеној пространој редакцији. Усвојен је након устанка у Кијеву 1113. године и садржи одредбе које се односе на положај зависних сељака (закупљеника) и начин наплате камате од дужника. Устав је укључивао одређене уступке с циљем смањења социјалних тензија у граду и селу, као што је и забрана физичког кажњавања закупљеника без разлога и ограничавање камата на зајмове. Такође, овај акт је поставио правне услове за даље учвршћивање ропства, увођењем чланова који дефинишу односе између закупљеника и њихових господара. Уставно писмо је коришћено за израду формалних и правних докумената, пружајући значајну прецизност и естетски изглед рукописа. Овај стил писања био је специфичан за одређене периоде и често је коришћен за важне законске и административне текстове. Овај акт значајан је по томе што је регулисао црквене послове током владавине кнеза Владимира. Поред тога садржао је низ одредба које су говориле о додељивању десетине цркви, о ослобођењу црквених људи од суђења пред кнежевим судом, преношењу одређених случајева на црквени суд, надзору цркве над тачношћу мера и вага. Овај Устав је од велике важности

---

²³ Op. cit. И. А. Исеев, стр. 36-38

јер садржи правне норме које нису део Руске правде и које показују односе између државе и цркве тог времена.²⁴

У погледу одредби први део Устава кнеза Владимира садржи одредбе које се тичу убирања десетка за цркву од судских прихода кнеза, од трговачких дажбина које иду у кнежевску касу, кнежевских кућа, стада и земљишта. За разлику од првог дела, други део садржи одредбе које се тичу црквених судова, при чему су исти надлежни да суде како у области наследног, тако и у области породичног права. Надлежност цркве огледа се у томе да она суди свима и за друга дела, као што су: вражбине, бајања, прављења отрова, напуштање паганских обреда и сујеверја, повреду гробова. Сваком човеку који је био под управом цркве, а који би извршио неко дело, Црква би му судила. У погледу десетка Владимир је за себе присвајао судске таксе црквених судова, док је одређени износ од њих давао цркви и тај део чиниле су десетке. Трећи део садржао је одредбе које се тичу црквеног надзора над трговачким вагама и мерама. Ово се у Русији одржало дуго као применљиво, ваге и мере чуване су у порти цркве Пресвете Богородице, цркви Јована Претече, која је била у Новгороду и цркви Свете Тројице, која је била у Пскову. Четврти и последњи део овог акта говори о „људима црквеним.“ Људи црквени били су пре свега они људи који су били подчињени под влашћу цркве, а то су били читаво свештенство заједно са својим породицама, ходочасници који су приступали цркви, старци који нису имали породичну негу, удовице, сиротиња итд. Уточиштва за ова лица по Уставу кнежевом били су старачки домови, коначишта, болнице и били су под црквеним покровитељством. Уколико би међутим постојала нека несагласност од стране ових лица која су се налазила под хијерархијом цркве, такве несагласности решаване су од стране епископа или судије који се постављају од стране цркве.²⁵

2.2. Црквени устав кнеза Јарослава Мудрог

Представља један од такође значајних правних споменика средњовековне Русије за који се истиче да спада у правне споменике новокрштене Русије, као и да постоји доста неслагања у вези са његовим садржајем. У правноисторијској науци истиче се да је

---

²⁴ Op. cit. В. Д. Гладкий, стр. 709, 734-735

²⁵ Op. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 102-103

правобитни текст овог Устава записан у Летопису града Перејаславља Суздаљског и да потиче из XV века. Иако постоји више сачуваних верзија овог Устава неспорно је да је током времена вршена анализа свих тих верзија како би се дошло до одређеног закључка. Као резултат такве упоредне анализе дошло се до закључка да овај Устав представља дело сина кнеза Владимира, односно да је дело Јарослављево, да садржина Устава не противуречи Руској правди при чему постоји велика вероватноћа да су и Устав и Руска правда донети истовремено. Оно што је регулисано овим Уставом јесте однос цркве и државног суда, на тај начин што се црквени суд одваја од световног, државног суда. Њиме је предвиђено ко присуствује црквеном суду, то је пре свега кнежев представник (тиун) и епископски намесник. Упоредном анализом Владимировог Устава са Јарослављевим може се доћи до закључка да колико је Владимир у свом Уставу вршио проширење надлежности црквеног суда на што више кривичних дела, дотле Јарослав у свом Уставу сужава надлежности цркве само на кривична дела која се тичу морала, цркве и породичних односа. У области кривичних дела која се тичу морала, цркве и породичних односа Јарослав функцију вођења суђења препушта епископу. Епископ је надлежан да поступа и решава односе у овим правним стварима. Оно у чему је овај Устав следио византијско законодавство јесте то што су црквени судови вршили изрицање само духовних казни. Када је реч о епископском суду како је то већ и наведено да је један од чланова црквеног суда био и епископ, овакав суд је био доминантан за људе који су били под надлежности цркве. И поред тога што је епископски суд био доминантан из његове надлежности су изузета кривична дела убиства и крађе. Из тога произилази да је ипак неко морао да суди учиниоцима кривичних дела убиства и крађе, а према историји средњовековне Русије та надлежност припадала је кнежевском суду. Упоредном анализом Владимировог са Јарослављевим Уставом долази се до закључка да у области изрицања казни и санкција против извршиоца дела исте нису помињане као ни њихове врсте у Уставу Владимировом, већ да су судови у погледу казни и санкција били упућивани на византијски Номаканон. За разлику од Владимировог, Јарослав у свом Уставу телесне казне које су биле прописане против извршиоца ових кривичних дела из Номаканона заменио новчаним казнама.²⁶

---

²⁶ Ibid, стр. 103-105

Неке врсте кривичних дела садржане у овом Уставу јесу кривична дела наношење телесне повреде, силовање, увреда части, на основу којих се пружа кривичноправна заштита жени. У вези са наношењем телесних повреда из Устава се види да уколико неко ошамари по лицу слободну, а туђу жену, он би био кажњаван новчаном казном која је износила 6 гривни, која се новчана казна уплаћивала епископу. Поред ове казне лице које би извршило овакво дело било је дужно да истој жени, будући да је наношењем такве телесне повреде дошло до повреде части, плати обештећење „по закону.“ За тадашње средњовековно право казна од 6 гривни била је превисока и из такве казне може се закључити да је она била строжија када се ошамари жена, него ли када таква телесна повреда буде нанета мушкарцу. Овим Уставом су такође правну заштиту уживали и отац и мајка услед физичког злостављања од стране њихове деце.²⁷ Уколико би дете извршило физички напад над својим оцем или мајком оно би било осуђивано на новчану казну у корист епископа и уз то би било кажњавано још једном световном казном која се крила иза израза волостельская казнь.²⁸

Одредбе о кривичном делу силовања садржане су у Уставу Владимира и Јарослава из разлога јер су овим Уставима руски кнежеви пренели надлежност црквеном суду да суди за сексуалне деликте и деликте против јавног морала. Владимиров устав санкционише кривично дело силовања али за такво дело не одређује казну, већ оставља црквеним судовима да примене одговарајуће прописе Крмчије. За разлику од Владимировог устава, Устав Јарослава санкционише и одмерава казне за кривично дело силовања. Према Јарослављевом уставу извршилац кривичног дела силовања кажњавао се новчаном казном у зависности од тога ком друштвеном слоју је припадала силована жена. И овде новчана казна као и код телесних повреда, након извршеног кривичног дела силовања треба да се уплати епископу, али и новчану казну учинилац треба да исплати силованој жени. Овакву одредбу садржану у Јарослављевом уставу Н. Л. Пушкарева је повезивала са одредбом која је садржана у Закону судњи људем. Према члану 9 и члану 10 Закона судњи људем „онај који силује невину девојку... буде продан, а његово имање нека се преда девојци.“ У вези са увредом части може се закључити да Руска правда не садржи

---

²⁷ З. Чворовић, Кривичноправна заштита жене у руском средњовековном праву, Крагујевац, 2022, стр. 413-414

²⁸ У вези са овим изразом правни историчар В. И. Сергејевич је претпостављао да се радило о казни коју су епископи препоручивали још Владимиру, смртна казна.

пропис који штити част жене од вербалних и реалних увреда другог лица. Устав Јарослава наводи „ако неко назове туђу жену курвом“, казниће се тако што ће оштећеној платити пенално обештећење и у истом износу новчану казну надлежном епископу. И код овог дела висина казне зависила је од друштвеног слоја коме је припадала жена, при чему је Устав разликовао неколико врста жена и то: жену великог бојара, жену малог бојара, жену грађанина, жену сељака. Према овом Уставу женска част уживала је висок степен кривичноправне заштите за разлику од вербалних увреда и то се види по томе што је висина казне и обештећење за увреду части била иста или нешто мања од новчане казне и обештећења за разлику од тога како је било прописано за силовање жене истог друштвеног ранга.²⁹

Из садржине претходно наведеног текста може се доћи до закључка да оно што је слично Уставу кнеза Јарослава и Руској правди јесте то што су текст и једног и другог правног споменика древне Русије пронађени у Летопису, с тим што треба истаћи да се не ради о истим Летописима, јер је текст Руске правде пронађен у Новгородском летопису, док је текст Устава кнеза Јарослава пронађен у Летопису града Перејаславља Суздаљског.

И на крају Устав кнеза Јарослава Мудрог описује црквену јурисдикцију и њен утицај на све аспекте живота хришћана, укључујући злочине против вере и морала, као и породичне односе. Устав представља разлику између грешних и злочиначких дела уз наглашавање одговорности и казне. Надлежност црквених судова простирала се над целокупним хришћаним становништвом, али само по одређеним питањима, док се та јурисдикција за свештенство и црквене људе протезала на сва дела. У неким случајевима Устави су се преклапали са државним законима који су се заснивали на Руској правди.³⁰

3. Закон судњи људем

Закон судњи људем (*Закон судный людем*) представља још један у низу најстаријих правних споменика словенског права и сачуван је у рукописима крмчије (или Номоканона). У вези са овим правним спомеником истиче се да постоје његове две верзије, кратка и опширна верзија, при чему њихов однос није довољно разјашњен. Кратка

---

²⁹ Op. cit. З. Чворовић, стр. 415-416, 423-424

³⁰ Op. cit. И. А. Исеев, стр. 38-39

верзија Закона датира из краја IX века до почетка X века, док опширна верзија датира од XI до XIII века. Закон судњи људем разматра питања судског поступка и садржи норме кривичног и норме других права. По карактеру законодавства и степену развоја правних погледа кратка верзија Закона је споменик друштва које је релативно „скоро“ ушло у развој феудалних односа. Многи чланови Закона су усмерени против паганизма, што указује на релативно скоро прихватање хришћанства. Шира верзија Закона садржи низ чланова који су усмерени на јачање феудалне својине (казне за коришћење алата без одобрење господара, за штету која је нанета стоки, пољима и виноградима).³¹

Најстарија верзија Закона броји у свом саставу чак 32 члана или главе. За 22 члана колико броји овај Закон сматра се, а што је и доказано да су преузете из византијске Еклоге, од тога 10 као дословни превод и 12 са изменама. Међутим на другој страни се истиче да у руским летописима и не службеном приватном зборнику који носи назив „Мерило праведноје“, а који је зборник два пута обимнији од ЗСЉ, има 77 односно 83 члана. У погледу с тим истиче се да је он настао нешто касније на просторима древне Русије тиме што је вршено уношење нових текстова у првобитни текст Закона. За тај други често се у литератури истиче да представља ширу редакцију првог, док није погрешно да се и један и други сматрају засебним правним споменицима. У вези са временом настанка овог Закона постоји доста несагласности у правноисторијској науци, та неслагања тичу се давања одговора на питање да ли је он представљао законски текст, да ли се јавља као резултат рада државне власти, да ли представља приватну збирку итд.³²

У правноисторијској науци истиче се да је постојало неколико хипотеза о томе где је ЗСЉ настао. Неки од њих истичу да је ЗСЉ настао у Бугарској, при чему у правној литератури постоји хипотеза која је владала све до XX века, да је ЗСЉ настао у Бугарској, таква хипотеза праћена је обимним и врло образложеним радом бугарских историчара и правних историчара. Тако је нпр. Стефан Бобчев као један Доајен бугарске правноисторијске науке у својим монографијама *„История на старобългарското право и Римско и византијско право в старовременска България“* видео ЗСЉ као приватну збирку чији аутор је непознат и да овај Закон потиче из доба кнеза Бориса, при чему даље претпоставља да је текст истог могао бити сачињен у временском периоду око 885.

---

³¹ Op. cit. В. Д. Гладкий, стр. 224

³² Op. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 105-106

године, при чему се ова година узима као година када су из Моравске у Бугарску пристигли многи протерани ученици Тирила и Методија. Поред Бобчева у вези са чињеницом да је Закон настао у Бугарској, своје мишљење током времена давали су и други. Неки од њих били су и Михаил Андрејев, такође дилеме нема ни Димитр Ангелов. Они су своје мишљење о томе да је ЗСЈ настао у Бугарској давали кроз своја дела. Исто мишљење делили су и бројни истраживачи, како у Бугарској, тако и изван ње. Они су полазили од хипотезе која је претпостављала да је ЗСЈ настао у Бугарској током владавине једног од два кнеза и то или кнеза Бориса или кнеза Симеона, који је био Борисов син. Поред хипотезе о томе да је ЗСЈ настао у Бугарској, постојала је и хипотеза да је исти Закон настао и у Моравској. Први који је изнео своје мишљење или хипотезу да је овај Закон панонског порекла као и да су његови аутори били људи из редова којима су припадали новокрштени словени и следбеници словенског просветитеља Методија јесте аустријски историчар Хајнрих Шмид 1948. године. Његов основни аргумент на основу кога је правдао овакав свој став била је чињеница да је Закон за разлику од Еклоге у свој систем кажњавања унео не само световне, него и црквене казне, да су судове који су изрицали како световне, тако и црквене казне чинила световна и црквена лица. Међутим, поред њега постојали су и други историчари, правници који су такође истицали да је ЗСЈ настао у Моравској.³³

3.1. Грађанско право

Будући да постоје две верзије ЗСЈ, ужа верзија у области гранског права садржи одредбе које се тичу брака и накнади штете. У области приватне својине Закон садржи норме које се тичу заштите имовине од крађе или оштећења, а у области брачног права, брак се дефинише као трајна заједница. До престанка брачне заједнице долази услед прељубе, када један супружник другоме пренесе тешку заразну болест или када сазна да неко ради о глави његовом супружнику и то му прећути. Такође као један од начина престанка брачне заједнице представља и крвно сродство између супружника. Уколико би се закључио брак између супружника који су сродници без обзира на то да ли су они знали или нису они знали, такав брак би био ништав. У области накнаде штете Закон садржи

---

³³ Д. Николић, Закон судњи људем, најстарији словенски правни зборник, Ниш, 2016, стр. 5-9

мање одредбе, од којих оне које се тичу накнаде штете усмерене су на накнаду власнику коња, уколико се његов коњ повреди или угине док је у државини другог лица, те на случајну паљевину туђе њиве или винограда. Ноксална одговорност представља посебан вид одговорности за накнаду штете, при чему се иста примењује када штета буде учињена од роба. Уколико роб причини штету, а терет одговорности падао је на страни његовог власника тиме што је власник био обавезан на накнаду штете власнику или са друге стране могао је и да не надокнади штету власнику повређеног добра, односно оштећеном већ је могао да му роба који је штету и причинио само преда. За разлику од кратке верзије ЗСЉ, грађанско право је било више заступљено у широј верзији овог Закона. Шири верзија садржи грађанскоправне норме које се тичу туђих ствари, нпр. код уговора о остави, зајму, послузи и закупу земљишта. Тако је нпр. Закон прописивао „ако неко од другог прими нешто на чување, па то од њега буде украдено, а лопов се не нађе, онај који је ствар чувао треба да се закуне да му је то заиста украдено, да не лаже и не скрива ствар. Уколико буде доказано супротно, дужан је да плати двоструку вредност ствари.“ Широм верзијом Закона обухваћене су норме наследног права, којима је прописано да отац своју имовину дели на једнаке делове својој деци, да уколико им не подели на једнаке делове него једном више, а другом мање, или уколико из беса неког од наследника лиши свог наследства деца могу и након оставиоачеве смрти извршити прераспodelу имовине. По први пут шири верзија Закона помиње и тзв. задушни тестамент. Задушни тестамент према овој верзији Закона представља врсту тестаментa, на основу кога је вршена расподела наследства за „покој душе“ и помен оставиоца. По својој садржини ова врста тестаментa имала је писмену форму, тестамент се састављао пред најмање седам сведока, морао је да почиње исповедањем вере оставиоца и сам завешталац мора у тренутку његовог састављања да буде при чистој свести и здравој памети. Овај вид тестаментa садржао је и неке од обавезних елемената, при чему су неки од њих: део о ослобађању робова, легату, сиротињи, свештенству и цркви, део који се оставља жени и деци, уз ограничење да се жени може оставити највише половина имања. Значај овог тестаментa огледао се у томе што је оставилац морао да именује и лице које ће извршити тестамент. Такво лице није могло бити пијаница, расипник, као ни било које лице које би било у лошим односима са његовом женом или децом. Лице које би оставилац именовао за своје наследнике морали су након његове смрти да се прихвате наследства прераспodelе и да свако узме свој део.

Уколико би извршилац тестамента „противуречио“ вољи оставиоца које је чинила последњу и слободну вољу оставиоца на штету удовице и деце, онда су удавица и деца имали право жалбе посебном старатељском суду.³⁴

3.2. Кривично право и судски поступак

Према ЗСЈ кривична дела могу се поделити на неколико група, и то:

1. кривична дела против имовине,
2. кривична дела против полног морала,
3. кривична дела против физичког интегритета личности и
4. кривична дела против брака и породице.

У прву групу кривичних дела против имовине, спадају кривична дела паљевина, крађа у војсци, крађа из гробова, крађа стада, крађа у цркви, присвајање туђег роба.

Паљевина – „ко ради неке злобе или пљачке имања упали кућу, ако је у граду нека и он буде спаљен, а ако је у варошици или селу, нека буде посечен мачем, а по црквеном закону нека се подвргне посту од дванаест година, будући да је био злонамеран. Ако је неко желео да спали стабла или трње на сопственој њиви, па је потпалио ватру, а пламен се проширио и на туђе њиве или туђ виноград, треба да се испита да ли је онај који је упалио ватру то учинио из незнања или непромишљености, па да обештети пострадалог. Ако је био ветровит дан, па је запалио ватру и уверио себе да се она неће проширити, или га је мрзело, или није могао да гаси нека се осуди, а ако је предузео све, али је олуја отпочела изненада па се ватра проширила даље, нека се не осуђује. Ако се нечија зграда упали од грома и изгори неки њен део, а ватра се прошири на околне зграде његових суседа, пошто је пожар избио изненада, нека се не суди“ је 15. члан ЗСЈ којим је регулисано кривично дело паљевина.³⁵

Из наведеног члана ЗСЈ може се закључити да је извршилац овог кривичног дела био крив само уколико је поступао са умишљајем „ради неког непријатељства или пљачке.“ Уколико би пожар био изазван нехатно и уколико се исти проширио на туђе њиве или туђе винограде, тада на страни извршиоца дела није постојала одговорност,

---

³⁴ Op. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 105-110

³⁵ Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, Ниш, 2013, стр. 111

односно овакво кривично дело у случају нехата није за собом повлачило кривичну санкцију, али је могло да обавезе извршиоца дела на накнаду штете. Од нехата треба разликовати и груби нехат услед ког се извршилац дела може осудити, а може и ослободити од одговорности. Говори се још и о погубљењу кривца мачем услед паљевине, која је извршена у селу или варошици, док пост од двадесет година јесте казна која је према В. Ганеву прописана као алтернативна казна.³⁶

Крађа у војсци - јесте кривично дело садржано у члану 24 ЗСЈ који прописује „онај ко у рату краде, ако је украдено оружје, да буде бијен, а ако је украден коњ, да буде продан.“³⁷

Према ЗСЈ у смислу члана 24, Закон када „говори“ о продаји подразумева продају у ропству. У вези са овим чланом постоји разлика у погледу ЗСЈ и Еклоге, по ЗСЈ биће кривичног дела је временски ограничено речима „у рату“, док Еклога биће кривичног дела обухвата непрецизирано време извршења крађе „у војном логору.“³⁸

Крађа из гробова - у вези са овим кривичним делом члан 27 ЗСЈ прописује „ко краде одећу покојника из гробова, нека се прода.“³⁹

Такође и код овог дела прави се разлика од стране Закона и од стране Еклоге. Закон санкционише учиниоца само уколико украде одећу од покојника из гроба, а Еклога одређује за кривца оног који „оскрнављује тело покојника у гробу.“ Закон прописује да се кривац прода у ропство, док Еклога прописује да се кривцу одсече рука.⁴⁰

Крађа стада – „ко отера туђе стадо, а ако је то учинио први пут, да се бије, други пут да се протера из (своје) области. Трећи пут да се прода, али претходно да врати све што је отерао.“⁴¹

Према Закону и према Еклоги уколико би учинилац први пут извршио овакво кривично дело, он би се кажњавао батинама. Уколико исто дело понови учинилац се по Закону протерује „из (своје) земље.“ По трећи пут казниће се предајем у ропство по Закону, или одсецањем руку по Еклоги.⁴²

---

³⁶ Op. cit. Д. Николић, Закон судњи људем, стр. 38-39

³⁷ Op. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 112

³⁸ Op. cit. Д. Николић, Закон судњи људем, стр. 40

³⁹ Op. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 112

⁴⁰ Op. cit. Д. Николић, Закон судњи људем, стр. 41

⁴¹ Op. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 112

⁴² Op. cit. Д. Николић, Закон судњи људем, стр. 41

Крађа у цркви - представља крађу из олтара или крађу изван олтара у цркви. Према Закону уколико је крађа из олтара извршиоцу следи казна продаја у ропство, док га Еклога ослепљује. Уколико је извршена ван олтара Закон прописује да се кривац бије, ошиша и „да се пусти да лута по земљи као нечастив“, док Еклога за такво лице предвиђа батине, шишање и заточеништво. Ово дело регулисано је чланом 28 ЗСЈ.⁴³

Присвајање туђег роба - јесте кривично дело садржано у члану 30 ЗСЈ, који прописује да не постоји кривична сакција за извршиоца, већ само обавеза на страни истог да надокнади штету. Међутим Закон у себи не садржи одредбу која говори о томе на који начин ће се приступити са извршиоцем дела уколико не поступи по Закону.⁴⁴

У другу групу кривичних дела против полног морала, спадају полни односи ожењеног и робиње, блуд са туђом робињом, блуд калуђера, полни односи са невином девојком без намере ступања у брак.

Полни односи ожењеног и робиње - на страни редактора постоји дилема у погледу бића кривичног дела, ова дилема редактора односи се на члан 4 ЗСЈ са питањем да ли су то полни односи кривца са својом робињом или полни односи са било којом особом женског пола, која је у неком статусу неслободна. Ова дилема јавља се као резултат тога што Еклога санкционише полне односе који су учињени са властитом робињом, а такође и полне односе са туђом робињом, а исто тако и Закон у свом 5. члану у коме санкционише блуд са туђом робињом. Према В. Ганеву одредба Закона је логичнија од члана у Еклоги из разлога јер се у Закону прељуба третира са ширег етичког аспекта, тиме што се робиња посматра као саучесник у делу које је извршено са ожењеним човеком.⁴⁵

Блуд са туђом робињом - јесте кривично дело које је садржано у члану 5 ЗСЈ „ко блуднички са туђом робињом, нека плати тридесет стилинга (златника) њеном власнику, а он сам да се подвргне посту током седам година као што је речено (у претходном) но она да се не продаје. Ако је сиромашан, колико има, нека се преда њеном власнику, а он нек се подвргне посту.“⁴⁶

---

⁴³ Ibid, стр. 42

⁴⁴ Ibid, стр. 42

⁴⁵ Ibid, стр. 43

⁴⁶ Op. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 110

Блуд калуђера - према члану 6 Закона јесте кривично дело, за које Закон прописује „блудном калуђеру да се по световном закону одсече нос, а по црквеном подвргнути на посту у трајању од петнаест година.“⁴⁷

Полни односи са невином девојком без намере ступања у брак - према члану 8 ЗСЈБ прописано је ко све може бити извршилац овог дела. Извршилац овог дела може бити сваки нежењени мушкарац, без обзира на друштвени слој коме је припадао. Закон међутим не прави разлику да ли су полни односи настали на основу обостране сагласности мушкарца и девојке, као ни то да ли је до првог полног односа са невином девојком дошло на силу, па је након тога однос настављен добровољно. Према Закону санкција која је погађала извршиоца овог дела зависила је од његове имовине. Уколико је био имућан плаћао је девојци 72 стиленза, ако је мање имућан девојци је давао половину своје имовине.⁴⁸

У трећој групи кривичних дела против физичког интегритета личности спадају: силовање невине девојке, силовање невине девојке млађег узраста, продаја слободног човека као роба.

Силовање невине девојке - јесте кривично дело чије биће према Закону има три саставна елемента, кога чине: полни односи са невином девојком, примена силе током полног односа и да се ово догодило „на пустом месту, где нико не може да јој помогне.“ Казна према Закону била је одсецање носа извршиоцу, док редактори Закона заговарају да се кривац прода у ропство и да се његова имовина преда девојци. Ово кривично дело садржано је у члану 9 Закона.⁴⁹

Силовање невине девојке млађег узраста - члан 10 Закона прописује да ко силује невину девојку млађу од двадесет година нека се прода заједно са целокупним имањем, а добијени износ нека се преда девојци. По црквеном закону он ће као што је предвиђено за исто дело са вереном девојком, бити подвргнут седмогодишњем посту, као и у случају удате жене.⁵⁰

Продаја слободног човека као роба - субјекат или извршилац овог кривичног дела може да буде свако лице. Једно од питања које се поставља у периоду између IX и X

---

⁴⁷ Ibid, стр. 110

⁴⁸ Op. cit. Д. Николић, Закон судњи људем, стр. 45-46

⁴⁹ Ibid, стр. 47

⁵⁰ Op. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 111

века ондашњег периода, јесте да ли је свако могао бити и његов извршилац. По претпоставци извршиоци овог дела могло је бити извршено од стране оних који су припадали друштвеном слоју, а који им је омогућавао да отму, заробе, задрже и као робу продају слободног човека. Такав друштвени слој чинили су људи високог или највишег друштвеног слоја. Према Закону било је прописано да се кривац преведе у статус роба што је била санкција која је погађала извршиоца овог дела. Као и свако друго кривично дело у области ЗСЈ, па тако и ово садржано је у члану 29 ЗСЈ.⁵¹

У четвртој групи која обухвата кривична дела против брака и породице, садржане су следеће врсте кривичних дела, и то: брак са сопственом кумом, брак између крвних сродника и бигамија.

Брак са сопственом кумом - представља кривично дело садржано у члану 7 ЗСЈ. Према Закону биће овог кривичног дела чине полни односи између кума и куме, који су већ у браку или живе у ванбрачној заједници. Оваквим кривичним делом његови учиниоци директно крше црквене каноне по којима духовно сродство има већи значај од крвног сродства. „Купетра“ јесте назив којим се по Закону означава кума. Прељуба извршена са удатом женом јесте детаљно дефинисана, регулисана и санкционисана од стране Еклоге којом је прописано да онај ко изврши прељубу са удатом женом, казниће се одсецањем носа, што исто важи и за прељубницу. Закон као казну за кума и куму прописује „нека им се одсеку носеви и нека се раставе.“⁵²

Брак између крвних сродника - члан 12 регулише ово кривично дело и прописује „родоскрвник који је ступио у брак са крвном сродницом, да се растави од ње.“⁵³

Као и код других кривичних дела и ово кривично дело има своје биће које чини брак између крвних сродника без обзира на степен њиховог сродства. Према Закону извршиоци овог кривичног дела могу бити сви крвни сродници, уз ограничење крвних сродника по тазбини, при чему Закон не санкционише и брак између сродника једног са сродником другог брачног друга.⁵⁴

---

⁵¹ Op. cit. Д. Николић, Закон судњи људем, стр. 50-51

⁵² Ibid, стр. 51-53

⁵³ Op. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 111

⁵⁴ Op. cit. Д. Николић, Закон судњи људем, стр. 53-54

Бигамија - јесте кривично дело садржано у члану 13 Закона. По својој садржини преузето је из Еклоге, а суштина овог дела састоји се у постојању два закључена брака. Међутим у правноисторијској науци у вези са санкцијама које следе за извршиоце оваквог дела се нагађа, што се јавља као последица недостатка извора из кога се исто може закључити. Бигамија је највероватније била заступљена у владајућим друштвеним слојевима, највероватније као резултат њихове моћи. Тако Закон као санкције за бигамију предвиђа одпуштање (заједно са њеном децом) друге супруге, при чему је друга супруга била она са којом се касније ступило у брак. Мушкарац који би извршио ово дело имао би назив бигамиста и санкција за истог била би још и епитамија, односно пост од седам година.⁵⁵

Судски поступак - садржину Закона чине одредбе које се тичу судског поступка, по својој садржини оне говоре о сведоцима, судском поступку и другим доказима. Судски поступак представља врсту поступка који се покреће од стране тужиоца, при чему обавеза на страни тужиоца јесте одбезбеђење сведока. У вези са обезбеђењем сведока број сведока није био увек исти и он се разликовао и кретао се у броју од једанаест, седам или најмање три сведока. Обавеза на страни тужиоца у погледу обезбеђења сведока огледала се у томе да уколико исти не обезбеди сведоке према Закону није испунио своју обавезу и може очекивати исту казну која би задесила туженог. Закон прописује ко све може имати улогу сведока у судском поступку, то пре свега могу бити робови под условом да су правдољубиви или искрени, уважени, да су без мржње и да нису лукави. Да би неко могао бити сведок морао је да испуни још један услов, а то је да је претходно видео оно о чему треба да сведочи и да је исто чуо. Својство сведока нису могли имати родитељи у судским поступцима против своје деце, као ни деца против својих родитеља, а ни они који су били у свађи са туженим. За лажно сведочење предвиђала се казна одузимања права да такво исто лице икада више сведочи. Из претходно наведеног закључује се да сведоци представљају врсту доказног средства у судском поступку. За ЗСЉ важи претпоставка у области правноисторијске науке да је исти био примењиван и у време владавине кнеза Владимира I, из чега произилази да се овај Закон може обележити једним од извора Руске правде. Кратка правда садржала је само кривичне норме, због чега би се могло рећи да

---

⁵⁵ Ibid, стр. 54-55

Закон наставља да важи као врста њене допуне, нарочито за потребе суђења у грађанским парницама.⁵⁶

4. Руска правда

Као најзначајнији зборник Кијевске Русије и уједно најзначајнији и један од веома вредних извора древноруског права јесте зборник Руска правда (*Русская правда*). Она пре свега представља један од значајних споменика древноруског права која почива на темељима ранофеудалног друштва и ранофеудалног права.⁵⁷

Овај правни споменик 1738. године пронашао је у једном новгородском Летопису из XV века В. Н. Татишчев, док је њен текст први пут публикован 1767. године. Управо се претходно поменута верзија или како се то у правноисторијској науци истиче „текст“ узима као најстарија верзија, која по својој правној природи највише одговара оригиналу текста овог древноруског правног споменика, који потиче из XI века, а који оригинал текст није пронађен. Оно што је такође значајно за Руску правду јесте то што се она сматра службеним, званичним и државним законом. По свом духу или садржини углавном је световног карактера из разлога јер нема много норми које се преклапају са канонским правом.⁵⁸

Из средине XV века налазе се два преписа овог правног споменика. Академијин препис као први препис Руске правде и други познатији под називом Археографски. Садржина ова два преписа је толико слична да указује на чињеницу да су настали као резултат преузимања истог извора – протографа.⁵⁹

Према речима В. О. Кључевског, Руска правда је била додатак Кормиларској књизи, а њен текст је формиран у сфери кнежевског али и црквеног поступка. Њени извори укључују обе црквене повеље кнеза Владимира и кнеза Јарослава. В. О. Кључевски

---

⁵⁶ Оп. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 113-114

⁵⁷ А. В. Ђорђевић, Уговори облигационог права Русије од XI-XV века, Правни факултет Универзитет у Нишу - докторат, Ниш, 2013, стр. 10

⁵⁸ Оп. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 115-117

⁵⁹ Академијин и Археографски рукопис имају толико сличности да је скоро без сумње мишљење да су и један и други настали као резултат преписивања из протографа. И један и други рукопис исписани су на начин који се огледа у непрекидном низу реченица, без одвајања појединих речи, без увучених пасуса и поделе на чланове.

је веровао да је Руска правда користила као усвојен кодекс црквених судова за суђење у тешким грађанским и кривичним стварима.⁶⁰

У науци се Руска правда дели на две верзије и то:

1. кратка и
2. шира редакција Руске правде, или само Руска правда.

Садржину кратке Руске правде чине три целине од којих свака има одређени садржај и носи одређени назив. Прва таква целина познатија је као Правда Јарослава, друга Правда Јарославича и трећа накнада сакупљачима вире и мостоградитељима.⁶¹

О свим целинама кратке Руске правде, њиховом називу, њиховој садржини, као и о широј Руској правди биће више речи у даљем тексту рада.

4.1. Кратка правда

Кратка Руска правда или другачије позната као редакција Руске правде по својој садржини броји чак 43 члана и иста садржи три целине, односно:

1. Прва целина је настала у време владавине Јарослава Мудрог, одмах након што је кнез Јарослав однео победу над Свјатополком, која се борба водила око кијевског престола, а такође је у већ поменутом Летопису смештена у 1016. години. Ова верзија Руске правде по својој садржини обухвата од 1. до 18. члана, док је у правноисторијској науци позната најчешће као Правда Јарослава, док није искључено да може носити чак и назив најдревнија правда, јер се и она сама везује за древноруско право.
2. Друга целина обухвата правна правила која су настала за време владавине тројице синова кнеза Јарослава Мудрог, а за коју се у науци истиче да је настала у временском периоду између 1054. и 1076. године. Ова целина обухвата од 19. до 41. члана и у науци носи назив Правда Јарославича.
3. Трећа целина по броју чланова које садржи је мање бројнија у односу на чланове прве и друге целине кратке Руске правде, из разлога јер садржи само

---

⁶⁰ Оп. cit. И. А. Исаев, стр. 40

⁶¹ Д. Николић, Историја права стари и средњи век, Ниш, 2014, стр. 231

42. и 43. члан. То су пре свега чланови који се односе на сакупљаче вире и мостоградитеље.⁶²

4.1.1. Правда Јарослава

Правда Јарослава као што је већ поменуто чини прву целину у оквиру Кратке правде и она је за древноруско право једна од најзначајнијих правних споменика. За првих 18 чланова колико садржи ова прва целина сматра се од стране бројних истраживача да потичу још од времена пре него што је дошло до стварања државне власти, док су као норме обичајног права уобличене за време владавине кнеза Јарослава по коме и ова прва целина носи назив. У погледу давања одговора на питање у којој години је настала Правда Јарослава, постоји доста неслагања, из разлога јер су се давањем одговора на то питање током постојања правноисторијске науке бавили многи научници, па је чак и међу њима било неслагања. Као година настанка текста ове Правде узима се 1016. година од стране тројице најугледнијих научника и то: Б. Грекова, Л. Черепнина и А. Зимина. Та година је значајна управо из разлога јер се као таква спомиње и у новгородском Летопису из XV века. Настанак ове целине везује се за временски период који је следио победу кнеза Јарослава над Свјатополком. Резултат такве победе даје за резултат да се из одредби Правде Јарослава може видети да је текст истог од стране кнеза Јарослава, а у знак захвалности ради пружене помоћи у горе поменутој битци дат Новгородцима, који су кнезу Јарославу помогли како би освојио битку. Са друге стране текст ове Правде не садржи норме о судским таксама које би припадале кнезу, као ни учешће кнеза у судским поступцима. Међутим, правници који су се током времена бавили изучавањем древноруског права и Руске правде уопште, сматрају да је недостатак ових норми била само привилегија дата Новгородцима, а не и норме које су важиле за све уопште. Како у својој књизи наводи Д. Николић, све одредбе Правде Јарослава односе се на убиство, на остала кривична дела против личности (повреде и увреде), или пак, на групу кривичних дела против имовине.⁶³

---

⁶² Op. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 115-116

⁶³ Ibid, стр. 137-139

Убиство - као једна врста кривичног дела садржана у првој целини кратке Руске правде, исказује се у облику крвне освете, која се уздиже на нивоу легалног института, али и поред тога подлеже извесним ограничењима.⁶⁴

Ако човек убије другог човека, осветиће брат брата, или синови оца, или отац сина, или братанац, или сестрића; ако не буде који ће да освете, тада 40 гривни за главу⁶⁵; ако буде Русин, или гридин, или трговац, или јабетник, или мечник, или изгој, или Словенин, тада 40 гривни положити за њега. (Ш.П. 1)⁶⁶

Међутим, ради лакшег појашњења претходно наведене одредбе могу се користити још и речи као што је "слободан" одмах после речи „ако“, „ових“ у делу одредбе где се говори о онима који ће извршити освету, „дати“ у последњем делу одредбе који се односи на „гривне“ које треба положити.⁶⁷

Претходно наведена норма има своје друштвено порекло из првобитне заједнице словенских племена, док крвна освета се користи као начин да се реше настали спорови који су се јавили као резултат извршеног убиства. Међутим, да би дошло до извршења крвне освете као начина решавања насталог спора, било је потребно да постоји основ за исту. У погледу основа мисли се пре свега да крвну освету могу да изврше само лица која на то имају право, он пре свега припада оцу, брату, сину, братанцу или нећаку убијеног. Уколико не би постојао правни основ вршило би се материјално сакционисање убице, као што је то вршено у франачком праву. Ту се пре свега мисли на полагање одређеног броја гривни, нпр. „ако не буде оних који ће да га освете, тада положити 80 гривни за главу.“⁶⁸

У вези са овим делом И. А. ИСАЕЕВ истиче да законодавац другачије оцењује ове обичаје настојећи да ограничи крвну освету, сужавајући круг осветника, или га потпуно укинути, заменивши га новцем (вире). За разлику од субјективне одговорности у погледу извршења кривичног дела убиства колективна одговорност, напротив, остаје као

---

⁶⁴ Ibid, стр. 139

⁶⁵ Гривна, односно гривна-сребра, представља основну и општу новчано-тежинску јединицу, комад сребра са одговарајућим жигом, тежине од око 50гр у XI веку.

⁶⁶ Op. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 119

⁶⁷ Скраћеница Ш. П. је коришћена како би се указало на сличне чланове садржане у Широј Руској правди.

⁶⁸ А. Ђорђевић, Институти самопомоћи у Франачком, Руском и Српском праву, Зборник радова Правног факултета, Ниш, 2002, стр. 402

политичка мера која обавезује све чланове заједнице одговорношћу за њеног члана, који је извршио кривично дело (дивља вира).⁶⁹

У време владавине кнеза Олега и Игора право на крвну освету припадало је свим сродницима убијеног лица, а једини начин који је био на располагању убици да се спаси крвне освете, био је бекство. Међутим, крвна освета према Правди Јарослава могла је бити извршена и у погледу материјалне одговорности убице, тако што је његова имовина прелазила на најближе сроднике убијеног, чак и у оном тренутку када би убијени имао децу. У случају материјалног кажњавања убице, законски је било ограничено на 40 гривни. У погледу извршења дела убиства није постојала никаква разлика на страни убијених лица, исто тако ни разлика између убица, нарочито не по степену кривице, или по мотиву.⁷⁰

Уколико не би имао ко да освети убијеног тада је било прописано као што је и наведено у претходно описаном члану „ако буде Русин, или гридин, или трговац, или јабетник, или мечник, или изгој, или Словенин, тада 40 гривни положити за њега.“⁷¹

Повреде и увреде - Правда Јарослава телесним повредама и увредама посвећује чак 10 чланова, почевши од 2. до 10. укључујући и члан 17. Приликом извршења дела наношења повреде примењивало се исто правило као и код убиства, а то је освета. Међутим, да ли ће према извршиоцу дела бити извршена освета зависило је од воље оштећеног, тако што је оштећени могао одмах да узврати, нпр. да му одсече прст, или да га намири у виду новчаног износа. Висина новчаног износа била је законом одређена и зависила је од врсте повреде и од средства којим је извршена.⁷²

У погледу наношења телесних повреда, износ висине накнаде оштећеном може се исказати следећим члановима:

- „Ако неко засече руку, па рука одпадне или се осуши, тада 40 гривни.“ (Ш.П. 27);
- „Ако прст било који одсече, три гривне за обиду.“ (Ш.П. 28);

---

⁶⁹ Дивља вира јесте други назив за читаву заједницу (породицу), јер код колективне одговорности она се јавља као политичка мера која као таква обавезује све чланове породице окривљеног.

⁷⁰ Оп. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 140

⁷¹ Русин је био становник Кијевске Русије, гридин је био члан кнежеве дружине, јабетник је био кнежев службеник, мечник из реда кнежевих дружиника који је као оружје носио мач, изгој није припадао ниједној Општини, Словенин је био становник Русије или становник северних области.

⁷² Оп. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 141-142

- „За бркове 12 гривни, и за браду 12 гривни.“ (Ш.П. 67);
- „Ако потегне мач, а не удари, тада (једну) гривну положиће.“ (Ш.П. 24)⁷³

Одредба која говори о потезању мача, а која је претходно наведена може се тумачити и као казна за покушај наношења телесних повреда у погледу изазивања опасности. Међутим, период када су настали ови чланови није толико развијен у области кривичног права, па је законодавац схватио овај облик кривичног дела више као увреду. Према обичајном праву древне Русије, у поступку доказивања пред судом као доказна средства за извршена дела наношења телесних повреда коришћене су „видљиве повреде“ и заклетве. Међутим кнез Јарослав је сматрао неподобним доказно средство заклетве, па је уместо ње као доказно средство увео сведоке.⁷⁴

Иако је заклетва укинута као доказно средство до стране кнеза Јарослава она је ипак остављена за Варјаге и Колбјаге. И. Бељајев у члану 17. истиче да се увреда учињена од роба (холопа) третира на исти начин као и повреда која је учињена од стране слободног човека, разлог томе јесте управо то што кривицу роба прима његов господар, из тог разлога одговорност престаје да постоји на страни роба и јавља се на страни господара.⁷⁵

Претходно поменути члан прописује „Ако холоп удари слободног човека, па побегне у хором (зграду) свога господара, а овај неће да га изручи (увређеном), господар да плати 12 гривни“ касније, ако га увређени нађе, „да бјут его“ (по једном тумачењу – да га избије, по другом – да га убије). (Ш.П. 65)⁷⁶

Заштита својине - Правда Јарослава садржи поред претходно поменутих одредби и одредбе о заштити својине, која се односи на кривичноправну заштиту својине и на начин на који се она остварује. Заштити својине посвећено је 8 чланова и то од 11. до 18. члана. Претходно наведени чланови, чак прва три члана Правде Јарослава преузета су из зборника Закон судњи људем. Суштина овога огледа се у томе што су новчани износи заменили телесне казне.⁷⁷

Тако нпр. прописано је да „ако узме (присвоји) туђег коња, оружје или одећу, па их (власник) препозна у сопственом миру (општини), узеће своје, а 3 гривне за обиду.“

⁷³ Op. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 120

⁷⁴ Op. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 143

⁷⁵ Ibid, стр. 144

⁷⁶ Op. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 120

⁷⁷ Op. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 145

(Ш.П. 34), или „ако неко узјаше туђег коња, не питавши власника, да положи 3 гривне.“ (Ш.П. 33)⁷⁸

Из ових чланова се види да свака неовлашћена радња којом се врши повреда права власника кажњава се гривнама, док постоји случај када поред повраћаја одузете ствари власнику, истом припадају још и 3 гривне. Када је реч о преузимању ствари како је то у претходно поменутом члану садржано истиче се да власник који препозна своју ствар код другог, исту не може одмах и одузети, већ има право да лице које држи ту ствар позове на „свод“, односно да покаже на оно лице од кога је ту ствар узео. Свод као процесно средство представља један од начина проналажења одузете ствари код лица које је држи, а које није власник исте. Овакво доказно средство за проналажење ствари код лица које није власник исте карактеристично је не само за Руску правду, већ и за један од најзначајнијих правних споменика средњовековне Србије, а то је Душанов законик. У њему се свод такође спомиње као доказно средство које има исти или приближно сличан циљ као и у краткој Руској правди. Свод као доказно средство обухваћено је чланом 14. и 16. Правде Јарослава, али није нешто посебно описано у овим члановима. Члан 16. се нешто више бави овом установом из разлога јер садржи изузетак да лице код кога се ствар налази може да именује своје претходнике. Последњи члан Правде Јарослава говори о оштећењу туђе имовине која нема значај кривичног дела, мислећи да је прописано право на обештећење које прелази праву вредност оштећене ствари.⁷⁹

М. Свердлов сматра да одредба која говори да уколико „неко штети туђу ствар, а користио ју је уз пристанак власника (који се подразумева из контекста), надокнађује само њену вредност, било да одлучи да је после оштећења трајно задржи за себе, било да жели да је оштећену врати власнику“, јесте преузета из руске, шире редакције зборника Закон судњи људем.⁸⁰

4.1.2. Правда Јарославича

Правда Јарославича као друга правна целина садржана унутар Кратке правде обухвата чак од 19. до 41. члана, при чему једна од најважнијих карактеристика ове

⁷⁸ Op. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 120

⁷⁹ Op. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 148

⁸⁰ М. Б. Свердлов, От Закона Русского к Русской Правде, Москва, 1988, стр. 66-69

целине јесте то што и она већи део пажње посвећује области кривичног права. За разлику од Правде Јарослава у којој је била прописана крвна освета, у Правди Јарославича крвна освета је укинута и замениле су је новчане казне за убиство. Право на обештећење припадало је чак и код учињених дела, као што су телесне повреде, физичко злостављање, крађе, уништење и оштећење туђе ствари, преораване међа.⁸¹

У оквиру норми које чине саставни део Правде Јарославича, за њих се сматра да су највероватније у краткој Правди унете тек након смрти Јарослава Мудрог.⁸²

По својој правној природи ова целина Руске правде бави се кривичним делима против личности, питањима о заштити својине и регулисањем судског поступка.

Кривична дела против личности - чланови Правде Јарославича не излазе изван оквира кривичног права, што значи да су чланови садржани у овој целини, регулисали област кривичног права и то пре свега у области кривичних дела против личности.⁸³

Међутим, интересантно је да се и код Правде Јарославича спомиње накнада обештећења изражена у гривнама.

Неки од чланова прописају следеће:

- „Ако убију огњишчањина у кући или у крађи коња, говеда, или краве, тада убити на лицу места као пса; исто правило и за тиуна.“ (Ш.П. 40)
- „А за (убиство) тиуна 80 гривни.“ (Ш.П. 1,12)
- „А за (убиство) старијег коњушара код стада 80 гривни“, као што је установио Изјеслав за свог коњушара када су га убили Дорогобудци (жители града Дорогобужа). (Ш.П. 12)
- „А за (убиство) кнежевог сеоског старешине и за (надзорника) земљорадничког 12 гривни.“ (Ш.П. 13)⁸⁴

Из претходно поменутих чланова произилази да уколико би убицу огњишчањина убио на лицу места, како то горе прописује поменути члан не би кривично одговарао. Некажњиво је било и убиство лопова који би био затечен током ноћи у крађи или ако би такво дело било извршено услед хватања. У погледу висине износа који су плаћани за

---

⁸¹ Op. cit. Д. Николић, Историја права стари и средњи век, стр. 231

⁸² Правда Јарославича представља чести термин за означавање дела кратке правде, обухватајући чланове од 19. до 41. члана, при чему велики број истраживача дели мишљење да је донет у време владавине двојице синова, кнеза Јарослава Мудрог.

⁸³ Op. cit. Д. Николић, Историја права стари и средњи век, стр. 232

⁸⁴ Op. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 121

убиство, исти су били одређени члановима Правде Јарославича и то од 22. до 27. О телесним повредама и о злостављању говоре само два члана Правде Јарославича, а претпоставља се да је то због тога што су оваква дела била детаљно регулисана Правдом Јарослава. Међутим, треба поменути да је и поред Правде Јарославича на снази остала у примени Правда Јарослава. Како је претходно поменуто злостављање, по многим ауторима члан 33 који говори о томе да је поред кнежевог суда постојао и општински суд.⁸⁵

Напред наведени члан прописује следеће: „Или ако смерда муче (кажњавају) без кнежеве сагласности (знања), за обиду 3 гривне; а за (мучење) огњишчањина, тиуна или мечњика, 12 гривни.“ (Ш.П. 78)⁸⁶

Заштита својине - кривичноправну заштиту у овом делу уживају од крађе угрожени објекти који су побројани у оквиру Правде Јарославича. Известан је број чланова који говори о заштити својине.

Тако нпр. члан 32 прописује „за кнежевске (шумске) пчелињаке 3 гривне, било да (их) запале, било да (их) униште.“ (Ш.П. 75)⁸⁷

Оно што је занимљиво и код овог члана јесте управо то што је учинилац дела против својине штету надокнађивао тиме што је плаћао одређени износ, колико је наравно и износио у зависности од тога које дело је учинио. Уколико би неко другоме украо ствар био је одређен износ који се плаћао оштећеном на име обештећења. Чланови 35, 36, 40 представљали су новост на основу које је штетник поред плаћања обештећења, плаћао и новчану казну „продажу“ која је ишла у кнежевску касу. Такође постојали су и други чланови који су регулисали крађу, као једног од облика повреде права својине, јер тиме што су кради одређену ствар тиме су и вршили повреду права својине правог власника те ствари.⁸⁸

За крађу кнежевог коња било је прописано „а за (крађу) кнежевог жигосаног коња 3 гривне, а за смердовога 3 гривне, за кобилу 60 резана, за вола гривну, за краву 40 резана,

---

⁸⁵ Op. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 151-152

⁸⁶ Op. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 121

⁸⁷ Ibid, стр. 121

⁸⁸ Op. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 153-154

за трогодца 15 куна, за двогодца пола гривне, за теле 5 резана, за јаре ногата, за овна ногата.“ (Ш.П. 45)⁸⁹

У овом члану се поред гривне спомињу још и резани, куне и ногата.⁹⁰

Од значаја је још и поменути да је у погледу кривичног дела преоравања међа и оштећење међашких знакова, овакво дело први пут поменуто у Правди Јарославича. Наравно не може се рећи да Јарослав Мудри није посвећивао пажњу споровима који су се водили око преоравања међа, али се претпоставља да је он решавање оваквих спорова препуштао правилима обичајног права или пак правилима зборника Закона судњим људем.⁹¹

Судски поступак - регулисан је извесним бројем чланова који прописују на који начин се треба поступати са извршиоцем дела. Члан 38 Кратке правде (40.Ш.П.) пружа нам сазнања о могућности да тужени од стране оштећеног буде приведен, као и да кривац буде одведен кнеженом суду од стране оштећеног. Судски поступак почиње јавним објављивањем нестале ствари „заклич“ што се сматра показатељем приватног карактера тужбе, а што је садржано у члану 11 Кратке правде (32. Ш.П.)⁹²

О накнадама за проналажење извршиоца дела и његовом суђењу говоре чланови 31, 40, 41. За оне који су пружали помоћ у хватању онога који би украо коња или вола, припадала би награда од 30 резана, док уколико би неко учествовао у хватању онога који би украо овцу, козу или свињу, припадала би награда од 10 резана. Уколико би онај који је крив (кривац) био обавезан на плаћање износа који је мањи од 12 гривни, тада је накнада кнезу 3 гривне, мечнику куна, цркви 15 куна.⁹³

---

⁸⁹ Оп. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 121

⁹⁰ Резана представља новчано платежну и обрачунску јединицу. У XI веку једнака је једном граму сребра, куне такође представљају новчано платежну и обрачунску јединицу. У XII и XIII веку вредносна јединица куне смањена је и изједначена вредности једног грама сребра. Ногата исто тако новчано платежна и обрачунска јединица. У X и XI веку вредност јој је изједначена вредности једног арапског сребрњака, дирхама.

⁹¹ Оп. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 155-156

⁹² Оп. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 403

⁹³ Оп. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 156

4.1.3. Накнада сакупљачима вире и мостарима

Трећа целина Кратке правде је уједно и најмања целина, јер садржи само два члана, то су члан 42. и 43. Први члан посвећен је накнади вирницима, односно сакупљачима вире. Средства која би била прикупљена од вире, представљала су најзначајнији приход кнеза, а о томе сведоче и наводи садржани у Летопису. Вира се сакупљала од стране чланова територијалне заједнице, а преузимана је од стране вирника које је кнез слао ради прикупљања. Онога тренутка када је укинута крвна освета и уведено плаћање вире од стране кривца за учињено дело, та вира се од кривца убирала првенствено од локалне заједнице, а та локална заједница је водила рачуна о делима који су извршени на њеној територији. Како је напред наведено вира се сакупљала од вирника који је накупљену виру периодично преузимао, а износ вире зависио је од броја учињених дела и тежине самог дела, јер није за свако дело био исти број вире. На терет општине у којој се убирала вира падали су трошкови које је вирник имао за време за које је боравио у тој општини, док не би сакупио виру. За разлику од овог члана који је посвећен сакупљачима вире или вирницима, последњи члан Кратке правде садржи правила о накнадама, платама уроку који би припадао мостарима који су подизали и одржавали мостове. Значај мостара био је велики због тога што су они подизали и одржавали мостове, па су због тога они уживали посебан статус код кнеза, тзв. кнежеви службеници. У погледу урока како се то наводи, не постоји јединствено или општеприхваћено значење ове речи, већ се сматра да урок представља плату или порез за одржавање или подизање моста.⁹⁴

4.2. Ши́ра правда

Ши́ра редакција Руске правде често се скраћено назива и широм Руском правдом, њен текст састављен је пре 1113. године и други назив јој је „Суд Јарослава Владимировича, Руски закон“ и „Устав Владимира Мономаха.“ Први који обухвата од 1. до 52. члана и други од 53. до 121. члана. У изворима не постоје помињања о томе када су и где су норме Правде уобличене. Њихово проналажење везује се за различите историјске

---

⁹⁴ Ibid, стр. 157

догађаје. Током прве и друге половине XX века истраживачи који су се бавили истраживањем норми Руске правде, настојали су ка томе да се утврди када су, за време владавине ког руског кнеза донете норме или читави делови правде. С. Јушков говори да овај облик Руске правде почев од 53. члана па све до самог краја чини представља посебан законски текст познатији као Устав Владимира II Мономаха. Овакву констатацију С. Јушкова, аргументује Б. Греков тиме што истиче да Устав Владимира II Мономаха чини само наведени члан 53, а не све до краја како то С. Јушков сматра, док Б. Греков указује да претходно наведени Устав поред наведеног члана 53 чине још и чланови 54 и 55.⁹⁵

Веком у коме је настала Шира правда сматра се прва четвртина XII века, а сматра се да је настала на основу ужег текста Кратке правде, заснована на законодавству Владимира II Мономаха и других кијевских кнежева који су владали Кијевом током XI и XII века.⁹⁶

4.2.1. Видови одговорности у Широј правди

Када је реч о видовима одговорности у Широј правди може се слободно рећи да постоји одговорност за убиство на територији општине и убиство људи везаних за кнежев или бојарски посед, о чему ће више бити речи у даљем тексту.

Прва одговорност по својој садржини чини и прву целину Шире правде, обухватајући чланове од 3. до 8. Законодавац овде користи израз „верв“ који задаје велике проблеме истраживачима и онима који тврде да је реч о општини као територијалној, суседској заједници и онима који овај термин објашњавају као ширу породицу, заједницу крвних сродника. Ван ове тематске целине израз „верв“ употребљен је, иначе још само у члановима 19. и 70. Шире правде. Изразом „кнежев муж“ сада су замењена ранија таксативна набрајања чланова државне и кнежевске доменијалне управе, чиме је важење правне норме, садржано у члану 3, проширено и на просторе ван кнежевог домена.⁹⁷

Тако члан 3. Шире правде прописује „ако неко убије кнежевог мужа, „в разбои“ (у разбојништву), а убица се не пронађе, тада виру да плати верв (општина), у којој се

---

⁹⁵ Опширније о томе видети Л. В. Черепнин, *Общественно-политические отношения в Древней Руси и Русская Правда, Древнерусское государства и его международное значение*, Москва, 1938.

⁹⁶ *Op. cit.* Д. Николић, *Древноруско словенско право*, стр. 161

⁹⁷ *Ibid*, стр. 167

убиство догодило, и то 80 гривни; ако је (убијени) људин (обичан човек), тада 40 гривни.“ (К.П. 19,20), док члан 4. Шире правде прописује да „када верв (општина) отпочне да плаћа дикују (туђу) виру, отплаћиваће више година, пошто (уколико) убица не учествује у томе.“⁹⁸

Један од нових института садржан у Широј правди јесте „головничество“ (чл.5) који као такав није познат другим изворима. Овај институт се објашњава као накнада, обештећење које припада породици убијеног, а које убица лично плаћа, без обзира на то колики је његов удео у солидарном плаћању општинске вире. Међутим, ни овде висина вире није одређена што је допринело да се полази од претпоставки да је вира износила ½ вире или да је једнака висини вире. Општина није плаћала виру ни за свог члана у још једном случају, а то је био случај када њен члан као убица уопште не би учествовао у тој врсти солидарне одговорности за своје чланове. Одговорност је постојала и за убиство људи везани за кнежев или бојарски посед. Посебну категорију људи представљали су сви они који су били везани за кнежев или бојарски посед, а то су пре свега она лица која су се бавила одређеном државном функцијом, занимањем или статусом. Овај облик одговорности обухвата од 11. до 17. члана и представља другу тематску целину Шире правде. Висина казне за убијеног човека везаног за кнежев или бојарски посед зависила је од тога који је посао у служби обављао или од вредновања друштвеног ранга убијеног тога периода. Висина казне варирала је од 80 до 5 гривни.⁹⁹

Тако је чланом 12. било прописано „за (убиство) тиуна огњишног (управника кнежевог двора) или коњушног (управника ергеле) 80 гривни.“ (К.П. 23), члан 13. „за (убиство) кнежевог сеоског тиуна (старешину) и за тиуна земљорадничког 12 гривни.“ (К.П. 24), члан 14. „За (убиство) рјадовича (кнежевог) 5 гривни. Такође и за борајског (рјадовича).“ (К.П. 25)¹⁰⁰

Из претходно наведених чланова види се да је највише гривни плаћано за тиуна огњишног (или управника двора) и за коњушног (управника ергеле), док је најмање гривни плаћано за убиство рјадовича и бојарског рјадовича.

---

⁹⁸ Op. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 123

⁹⁹ Op. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 169

¹⁰⁰ Op. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 124

4.2.2. Телесне повреде и увреде

Телесне повреде и увреде које су биле разноврсне, регулисали су чланови од 23. до 31. Ова четврта тематска целина Шире правде представља уједно и завршетак претходних одредби правде, које се посредно или непосредно баве кривичним делом убиства. Сва решења унутар ове целине, са изузетком чланова 26 и 30 пореклом су из Кратке правде, али ниједно није дословно унето у Ширу правду. Поменути члан 26. каже да онај ко на ударац узврати ударцем мача „није за то крив“, различито је тумачен од стране научника. Једни су сматрали да се ради о некажњивој одредби од увреде, док су други говорили о приватној освети као врсти самопомоћи.¹⁰¹

Тако нпр. у вези са телесним повредама и увредама прописано је чланом 30 „ако удари мачем, али не рани смртно, тада 3 гривне (казне) а повређеном гривна за лечење ране; ако смртно рани, тада (плаћа) виру.“¹⁰²

Дакле, поменути члан показује да се висина и врста казне за починиоца одређивала у зависности од тога да ли је оштећени смртно рањен или само повређен.

За претходно поменути члан 26 постоје мишљења и других, тако М. Сврдлов одредбе овог члана повезује са најстаријим неписаним руским правом. У погледу „мача“ како је то претходно наведено сматрао је да лице коме је пружена специфична заштита јесте уживао посебан друштвени положај, такав положај према њему уживали су људи из виших слојева, кнежеви дружиници или чланови кнежевог управном или судског апарата.¹⁰³

Док члан 10. Кратке правде манифестује гурање као увреду, члан 31. Шире правде га манифестује као телесну повреду стављајући је у исти „ранг“ са ударцима по образу и ударцима мотком.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ Ор. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 175

¹⁰² Ор. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 126

¹⁰³ Ор. cit. М. Б. Сврдлов, стр. 118-121

¹⁰⁴ Ор. cit. Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 176

4.2.3. Крађа

О крађи као кривичном делу у Широј правди говоре чланови од 40. до 46. који регулишу разноврсне крађе и кажњавање њихових извршилаца. Најчешћи облици крађе били су крађа стоке на пољу и убијање у затвореном простору. С тим у вези члан 41. прописује „ако неко украде стоку у штали или клети (другој згради) ако је сам, да плати 3 гривне и 30 куна; ако их је више, свако по 3 гривне и 30 куна.“ (К.П. 31). Према члану 44. Шире правде „покрадени нека узме оно што се затекне (после крађе), а за лето пола гривне (узеће).“¹⁰⁵

Положај украденог или лица које је оштећено крађом, као и његова права у случају крађе регулисан је чланом 44. Шире правде, где је прописано да исти може да поврати себи украдено, као и право да тражи од крадљивца да му за сваку годину за коју је држао украдену ствар плати одређени број гривни односно куна. У литератури се истиче да се тај број креће од пола гривне, односно 25 куна.

4.2.4. Доказна средства

О доказним средствима у Широј правди говоре чланови од 18. до 22. којима се може отклонити плаћање вире или казне за крађу под условом да оптужени није ухваћен на делу, као и да није имао сведоке. Као неки од нових института који до сада нису помињани у раду, а који су уведени у Широј правди јесу поклепна вира, правдањем усијаним гвожђем и правдање водом, при чему ће о свим овим институтима бити више речи у наставку овог рада:

1. Институт поклепна вира не представља посебну врсту вире, већ представља лажно оптуживање за убиство, које је изнето без оправданих доказа, као што су хватање на лицу места или изјаве сведока. Да би неко био ослобођен од овакве оптужбе потребно је било испунити услове из члана 18. Шире правде.
2. Институт правдање водом јесте доказно средство које се користило услед недостатка доказа, при чему се осумњиченом за крађу вредности од 2 до 40

---

¹⁰⁵ Ор. cit. Д. Николић, А. Ђорђевић, стр. 127

гривни куна. Ни правдање водом, као општепознати доказни поступак није у плану 22. детаљно описано.

3. Институт саклеветници (послухи) нису представљали нити били исто што и сведоци, пошто је свакако реч о убиству које се догодило без сведока. Од њих се није очекивало да као сведоци изнесу своја виђења и сазнања о извршеном делу, већ само да потврде добро понашање лица које је оклеветано у месту у коме живи и на тај начин дају подршку оклеветаном да није извршио дело за које се терети.
4. Институт правдање усијаним гвожђем јесте један од института који је регулисан чланом 21. Шире правде, који прописује „када су тражили и нису прибавили послуха (саклеветника), а тужилац терети за убиство, нека се пресуди (усијаним) гвожђем.“¹⁰⁶

5. Псковска судна грамота

Један од најзначајнијих правних споменика који потиче из периода феудалне Русије јесте Псковска судна грамота (*Псковская судная грамота*). Текст овог правног споменика претпоставља се да је донет крајем XIV века, док правноисторијска наука бележи мишљења да је настала 1467. године. Период њеног доношења карактерише слабљење руских земаља. Норме Псковске судне грамоте садрже правна правила чији се значај огледа у томе да се примењују и много векова касније у различитим областима Русије. Оно што разликује ПСГ од Руске правде јесте што ПСГ не садржи норме које су биле регулисане или садржане у Руској правди. Неке од таквих одредби огледају се у томе да ПСГ не говори о робовима и купопродаји робова. Разлог томе био је што је положај робова као и њихова куповина било једно питање које је детаљно регулисано Руском правдом. Однос Грамоте и Правде огледа се у томе што не постоји противуречност између ова два правна споменика и што Грамота допуњује норме садржане у Правди.¹⁰⁷

У свом делу ПСГ, Ю. Г. Алексеев истиче да у поређењу Грамоте са Правдом, Грамота заправо врши приказ једне нове етапе која се односи на развој руског

---

¹⁰⁶ Више о овим институтима као новом доказном средству видети у књизи Д. Николић, Древноруско словенско право, стр. 172-173

¹⁰⁷ Ор. cit. А. В. Ђорђевић, Приватно право у древноруским исправама, стр. 19

средњовековног права и друштва. Према његовим речима Грамота садржи приближно исти број одредби као и други облик Правде, Ши́ра правда и то 120 чланова, при чему се основна одлика Грамоте огледа у широком систему установа грађанског права и високим нивоом правне технике. Такође се истиче да она до нас и до нашег времена није сачувана као оригинални текст, док у поређењу са бројним преписима Правде у правноисторијској науци се истиче постојање две врсте преписа Псковске судне грамоте, познатије као Воронцовски и Синодални препис.¹⁰⁸

У области регулисања права уопште Грамота посебну пажњу посвећује области грађанског права, као и одредбама облигационих уговора. Из тога следи да у правноисторијској науци постоји чињеница да Грамота представља један од најзначајнијих правних споменика за проучавање грађанског и облигационог права древне Русије. Даље, област регулисања Псковске грамоте огледа се у томе што она помиње из области облигационог права, уговоре о купопродаји покретних ствари на тргу у присуству сведока. У области облигационог права за разлику од Руске правде она прописује закључење уговора у писаној форми и то уговора о купопродаји непокретности. У члану 114 и 118 Псковска грамота садржи правила која се тичу раскида уговора о купопродаји када постоје мане воље и физички недостаци ствари. Велики број својих чланова Грамота посвећује уговору о зајму, при чему садржи и одредбе које се тичу рокова, камата и начина закључења уговора о зајму. Код уговора о остави прописује да се исти закључује у писаној форми за разлику од уговора о остави који је регулисан одредбама Руске правде. Чак пет чланова (од 14. до 19.) се тичу уговора о остави. У вези са формом закључења уговора Псковска грамота уводи писану форму, при чему она по први пут помиње и једно од средства обезбеђења, а то је залог или заклад.¹⁰⁹

У области закључења уговора Псковска судна грамота детаљно се бави регулисањем грађанскоправних односа. За склапање неких усмених уговора било је потребно присуство „људи са стране“ тј. сведока, о овом првом начину склапања уговора говори се у члану 51. Тако члан 51. прописује „а ако пољопривредник има да се спори са господаром о дуговима и каже: живео сам на твојој земљи, а нисам ти дужан, тада господар доводи људе са стране, 4-5 сведока и они пред богом потврде да је човек

---

¹⁰⁸ Ю. Г. Алексеев, Псковская судная грамота им ее время, Ленинград, 1980, стр. 89

¹⁰⁹ *Op. cit.* А. В. Ђорђевић, Приватно право у древноруским исправама, стр. 20-21

поштено живео на земљи и господар тада има право да узме своје или да верује изорнику (пољопривреднику) по вољи господара. А ако господар не доведе сведоке, онда тај човек неће успети да докаже своје право.“ Судна грамота не спомиње да ли су склапање усмених уговора пратиле симболичне церемоније, као нпр. руковање, које су биле карактеристичне за Кијевску Русију. Други начин склапања уговора био је „запис.“ Запис је представљао писани документ чија се копија чувала у архиву Тројицког сабора. Такав запис је у судским споровима представљао званични документ који није могао бити оспорен. О запису се говори у члановима 32 и 38. Према члану 38 „а против те уговорне исправе неће бити другог документа у Тројицком саборном документу.“ Трећи начин склапања уговора била је „даска.“ За разлику од записа, даска је била једноставан кућни документ записан на дрвеној плочи. Копија таквог уговора није се предавала Тројицком сабору. Зато је аутентичност даске могла бити оспоравана, а у неким случајевима даска се није сматрала веродостојним документом. Према члану 30. давање новца на зајам по дасци било је немогуће до износа од једног рубља. Међутим ако би неко поднео тужбу у износу већем од једног рубља и као доказ приложио даску, тај документ не би имао правну снагу иако би тужени оспорио дуг, тужилац би изгубио спор. За разлику од Правде, Псковска грамота познаје неколико начина склапања уговора где се не спомињу ни грамоте, ни записи, ни даске. Судна грамота препознаје само два начина обезбеђења, то су: јемство или гарант и залог, који се не спомињу у Руској правди. Капара и пенали се не спомињу у Грамоти. Даље се може претпоставити да иако је економски живот у Пскову био интензивног карактера још увек није успео да развије све сложене правне облике обезбеђења обавеза. Институт јемства или поверилаштва био је регулисан члановима 32, 33, 45, 101. Према овим члановима јемство је обезбеђивало дуг у износу од једног рубља. За зајам изнад овог износа јемство није могло бити коришћено као средство обезбеђења. Судна грамота наводи примере судских спорова између повериоца и дужника за чије дугове је јемчио „јемац.“ Ако би поверилац поднео тужбу против јемца, случај би се решавао према жељи тужиоца. Могао би да изађе на судски двобој са туженим или положивши износ тужбе код крста, да пружи могућност јемцу да се закуне. У случају да поверилац поднесе тужбу против јемца, дужник за кога је јемац јемчио имао је обавезу да суду положи потврду о исплати дуга повериоцу. Та потврда би била неподобна само ако је њена копија била сачувана у архиву Тројицког сабора. У супротном, повериоцу је била

пружена могућност да свој дуг наплати од јемца дужника. Лице које је подносило тужбу против јемца морало је прецизно да наведе износ тужбе, при чему би у супротном изгубило право на тужбу, што је било регулисано чланом 45.¹¹⁰

Заложно право регулисано је члановима 28, 29, 30, 33, 62, 104 и 107 Судне грамоте. Законодавство Пскова стављало је заложног повериоца, великог трговца или бојара у привилеговану позицију, често на штету заложног дужника, који је био принуђен да заложити своју имовину како би добио зајам. У циљу заштите интереса заложног повериоца, према члану 30 Грамоте зајмови у износу већем од једног рубља морали су бити обезбеђени залогом или формалним уговором. У супротном, уговор се сматрао неважећим. Овај поредак је у потпуности одговарао имућним слојевима. Судна грамота разликовала је два типа залог: залог покретне имовине и залог непокретне имовине. Код залога покретне имовине, заложена ствар прелазила је у посед заложног повериоца све док дуг не буде исплаћен. Међутим могло је доћи до ситуације да заложни дужник призна заложену ствар као своју, али негира да је примио новац на зајам. У том случају према члану 28 Грамоте, случај се решавао према жељи заложног повериоца. Он је могао положити заклетву и на тај начин добити спор или положити залог код крста, омогућивши заложном дужнику да се закуне и тако поврати спорну ствар. Судски двобој као доказ у овим случајевима није био дозвољен. Ако је ствар био заложена без формалног уговора, а заложни дужник затим захтевао поврат заложене ствари или на суду тврдио да је ствар предата на чување, суд је према члану 30 Грамоте, био дужан да верује заложном повериоцу у вези са износом издатог зајма. И овај случај решавао се према вољи заложног повериоца. Он је могао да сам положи заклетву и тако добије спор или да положи заложену ствар код крста, омогућивши заложном дужнику да се закуне и тиме одлучи случај у своју корист. Заложена покретна имовина могла је имати мању вредност од износа дуга. Ако би заложни дужник одбио да преузме свој залог и негирао да је примио новац од заложног повериоца, према члану 31. залог би прелазио у власништво заложног повериоца, а заложни дужник би био ослобођен дуга. Могли су постојати и супротни случајеви, када би заложни поверилац одбио да преузме залог и изда зајам. Такав случај бележи члан 107 Грамоте. И тада се случај решавао према вољи заложног повериоца, он је могао положити заклетву да нема заложену ствар и на тај начин добити спор или

---

¹¹⁰ И. Г. Мартысевич, Псковская судная грамота, Москва, 1951, стр. 44

положивши цену залога код крста могао је омогућити заложном дужнику да се закуне. У овим случајевима, заложни поверилац је такође могао изазвати заложног дужника на судски двобој.¹¹¹

Уговор о купопродаји представља један од уговора који је врло заступљен у ПСГ, нарочито када је реч о купопродаји непокретности. Купопродаја непокретности као један од правних термина уопште се не спомиње у Руској правди, као ни у изворима права који се јављају као њени претходници. Међутим то не значи да примена Руске правде и обичајно древноруско право нису познавале непокретности које су се продавале, размењивале, поклањале или давале у закуп. За разлику од Руске правде, ПСГ уговор о купопродаји непокретности помиње у писаној форми, истичући притом и његов формални назив у древноруском праву средњег века „*Купчая грамота*.“ Један од најзначајнијих чланова ПСГ јесте члан 106 који прописује да ако неко с неким почне спор о земљи или о борти (дрво са пчелињаком, овде мечашки знак) и приложе старе исправе и исправа о купопродаји и притом се исправе сукобе са земљама и бортима себара, тада сви да изађу на суд на једном месту штитећи сваки од њих појединачно своја права на земљу и борт, тада да Господи представе своје исправе, да узму межнике и разграниче у присуству стариника део (земље или борта) у сагласности са његовом купчом, тада (купац) да положи заклетву за свој део земље или борту. „А целованије нека буде једно, а нека поцелује у име свих себара, дати му и судску пресуду на део земље или борти, на којој ће положити заклетву целованијем.“ Велики број истраживача у области истраживања древноруске историје бавио се тумачењу ове одредбе. У вези са овим чланом преовладава мишљење да је њиме прописан начин на основу кога ће се решити спор између суседа (слободних сељака) и новопридошлог у сеоску општину. Уговор о купопродаји непокретности као писани уговор има најјачу правну снагу. Члан 106 онако како је напред описан у себи садржи стара патријархална средства као што су: целивање крста, межники и стариници.¹¹²

Наследно право регулисано ПСГ, обухватало је како наследство по тестаменту, тако и наследство по закону. За разлику од периода Руске правде, када писмена форма тестаментa није била обавезна, у Пскову је преовладала писана форма, нарочито за

---

¹¹¹ Ibid, стр. 47-48

¹¹² А. В. Ђорђевић, Купопродаја непокретности у древноруском праву, оригиналан научни рад, Ниш, 2017, стр. 39-40

духовне тестаменте. Ови тестаменти су се састављали у облику записа, формалног уговора, чија се копија чувала у архиви Тројицке цркве. ПСГ омогућавала је преношење како покретне имовине, тако и непокретне имовине. Један од сачуваних тестаamenta из XV века састављен од стране Никите Хова, сведочи о оваквом начину наслеђивања. У овом тестаменту Нихитас Хов дели своју имовину међу својим синовима, унуцима, женом и ћерком остављајући им села, двориште и баште, а у случају њихове смрти део имовине оставља цркви и манастирима. Ово показује да се наследно право у Пскову развило до сложеног система који обухвата и личну и верску компоненту наслеђа, штитећи имовину и вољу тестатора. Према Судној грамоти редослед наслеђивања по закону у Пскову утврђивао је приоритет надживелог супруга и деце. Ако их преминули није имао њега су наслеђивали родитељи, а затим браћа и сестре. Уколико би се преживели супруг поново оженио или удао, губио је право на имовину оставиоца која је тада прелазила на родитеље или браћу и сестре преминулог.¹¹³

6. „Грамоте Новгорода и Пскова“ – објављене збирке новгородских и псковских приватноправних исправа

Велики број докумената чију садржину чине акти јавног и приватног права пронађен је на територијама два средњовековна руска града, Новгорода и Пскова. У области грађанског права посебан значај имали су имовински правни послови. Као уговорне стране код таквих правних послова јављају се физичка и правна лица. Својство правних лица најчешће су имали манастири, цркве, шире породичне заједнице, удружења попут занатлијских и трговачких. По својој садржини различитост исправа (грамоте) огледа се у томе што највећи број чине купопродају непокретности (*купчие грамоты*), а поред њих и оне које се тичу тестаменталног наслеђивања (*духовние грамоты*). По својој садржини постоји и мањи број исправа које се тичу уговора о залогу (*закладные грамоты*), као и оне које се тичу уговора о размени (*менновные грамоты*). У збирци пронађених и објављених докумената који носи назив „*Грамоты Великого Новгорода и Пскова*“ која је објављена 1949. године. Објављено је више од 350 исправа, које се тичу докумената различите садржине, а који говоре о уређењу Новгорода и Пскова. Такође

---

¹¹³ Ор. cit. И. Г. Мартысевич, стр. 56-57

говоре и о унутрашњем односу ова два града, односу ова два града са сопственим, кијевским и московским кнежевима. Највећи број исправа који је објављен у њима чине приватноправне исправе, док је чак више од 200 оних које говоре о уговорима облигационог права. Садржину текстова облигационог права чине опште карактеристике уговора и њихова структура. Највећи број облигационих уговора тиче се купопродаје непокретности, док је мањи број уговора који се тичу размене и поклона. За разлику од претходно поменутих постојао је и мањи број исправа које су се тичале закупа земље и уговора о зајму.¹¹⁴

У збирци Новгородска судна грамота постоји наслов који је настао касније „о суду и о залозима за разбојнике и пљачкаше.“ Састоји се од равномерно распоређених делова и настала је у контексту оштре класне борбе у Новгороду. Грамота се бави правном организацијом и судским поступком у Великом Новгороду. Дефинише надлежност суда архиепископа, посадника, великокнежевског намесника и тиуна, као и таксе за судске поступке и разне судске ситуације. Посебна пажња посвећена је решавању земаљских спорова. Поред интереса владајуће класе Новгорода (бојара, станара и других представника) ова грамота одражава и политику Ивана III у вези са ограничавањем произвољности новгородског бојарства у корист великокнежевске власти (нпр. казна од 50 рубаља за бојарине који су клеветали судије). Као правни извори за ову грамоту коришћени су чланци Руске правде и локално новгородско право настало је касније. Неке норме из ове грамоте су сличне нормама из Псковске судне грамоте и правила судских процедура северне и источне Русије. Новгородска судна грамота је такође била један од извора за Белеозерску уставну грамоту из 1488. године и Судебник из 1497. године.¹¹⁵

7. „Берестјане грамоте“ - Записи на брезиној кори

Новгородске берестјане грамоте (*Берестяные грамоты*) су древноруска писма и документи написани на брезиној кори. Откривени су приликом ископавања у Новгороду. Ове грамоте су изгубиле своју функцију или су биле одбачене од стране старих Новгородца и пронађене су у различитим слојевима у Неревском делу Новгорода. Слова

---

¹¹⁴ Ор. cit. А. В. Ђорђевић, Приватно право у древноруским исправама, стр. 21-22

¹¹⁵ Ор. cit. В. Д. Гладкий, стр. 424

на брезиној кори су урезана посебним коштаним алатима, који су такође пронађени током ископавања. Бреза је добро очувана у земљи Новгорода. Најстарије Грамоте потичу из XI века, док су најмање из XVI века, с тим да је основна маса настала и потиче из XIV века. Највећи број ових грамота су приватна писма, чија широка распрострањеност у древној Русији није била позната пре ових налаза. Према тим писмима у древној Русији је било много писмених људи, укључујући и особе из нижих социјалних слојева и жене. У писмима се обрађују питања везана за домаћинство, пословне инструкције, извештаји о конфликтима, ситне животне детаље, политичке вести и др. Такође, постоје документи о новцу, духовне поруке, феудалне обавезе, шале и друге ствари. Нека писма су упућена познатим Новгородским посадницима, при чему се из два писма сазнаје за древни назив ових грамота „бересто.“ Ово је нови вид историјских извора који отвара могућност за проучавање многих аспеката свакодневног живота древних Руса, који су раније сматрани недоступним за науку. Новгородске берестјане грамоте су такође важан извор за проучавање руског језика, омогућавајући истраживање свакодневног говора древних Новгородца. Новгородски летописи су кључни извори за проучавање друштвено политичке историје руских земаља, посебно Новгородске земље у XI веку.¹¹⁶

Имајући у виду да је пронађен велики број записа на брезиној кори може се рећи да су исти били различите садржине. Највећи број записа чинила су писма, преписке које су се водиле између рођака, пријатеља, кумова или пословних сарадника. Из садржине тих писама може се много научити о култури и цивилизацији древне Русије. Из писаних текстова на брезиној кори могу се наћи и видети различите чињенице о подацима из свакодневног живота. То су пре свега били текстови који се састоје од писама између родитеља и деце, пријатеља, супружника, вереника, али и оних који се тичу разноврсних правних установа. Садржину разних текстова чине и норме садржане у збиркама старог руског права, односно Руске правде и Псковске судне грамоте. Међу текстовима који су исписани на брезиној кори највише је уговора облигационог права међу којима су најзаступљенији уговори о купопродаји, зајму, најму, поклону и др. Значај записа на брезиној кори огледа се и у чињеници да из њих произилазе уговори приватног права који нису садржани у нормама древноруског писаног права садржаног у поменути

---

¹¹⁶ Ibid, 427

законицима, али их је било у обичајном праву. Ту се заправо мисли на уговор о закупу, уговор о делу и уговор о ортаклуку.¹¹⁷

---

¹¹⁷ Ор. cit. А. В. Ђорђевић, Приватно право у древноруским исправама, стр. 23-25

III ЗАКЉУЧАК

Као и свака друга држава средњег века и Кијевска Русија је правна држава, која је регулисана у области права. Међутим иако је она правна држава у поређењу са другим средњовековним државама може се доћи до закључка да је она „јача“ или „слабија.“ У вези са њеном снагом може се слободно рећи да она има политички, економски, културни и правни карактер. Из овога проистиче да када би се упоредила са неком другом средњовековном државом дошло би се до резултата да је она политички јача или слабија од неке друге државе, што се исто може посматрати и са економског, културног и правног аспекта. Није свака држава иста, као ни што сваки човек није исти. Гледано са правне стране закључак је да је на том пољу Кијевска Русија далеко снажна, можда не у довољној мери када би се гледало са данашњег савременог аспекта. Наравно то је и разумљиво јер је Кијевска Русија као средњовековна држава по својој структури феудална и тада су важила једна правила, једно друштво и једне друштвене вредности, док савремено право мења тај облик и намеће неке нове вредности и нека нова правила. Аутор ипак сматра да је право Кијевске Русије било недовољно, али у већој мери регулисано. У вези са овим наводом посебно се може издвојити област кривичног права из разлога јер је регулисано готово свим законима, уставима и свим другим правним актима који се подводе под изворима права, а при чему сви заједно чине једну велику целину, право Кијевске Русије. Садржина извора права показује на који начин је не само ова грана права регулисана, него и на основу којих чланова, које санкције је прописивала, против кога. Сваки извор различито регулише област кривичног права. У поређењу једних са другима долази се до сазнања да су једни прописивали теже казне, а други лакше, надлежност у области суђења припадала је судовима што се задржало и данас, при чему су судови били различито образовани. Све се ово може приписати и чињеници да је Русијом владало више кнежева, да се је њихова владавина смењивала, па како би који кнез преузео престо, тако би се и донео неки нови закон, садржина старог би се изменила јер је поглед сваког кнеза у том делу био различит. Тако је нпр. ЗСЉ различито регулисао област кривичног права, односно начин регулисања зависио је од тога о ком се кривичном делу ради, казне су биле разноврсне. У том смислу ни један члан Закона не говори о казни затвора за учиниоца, што представља основну разлику у односу на савремено право. Телесне повреде, смртне казне, накнада

штете и друго јесу санкције које је савремено право избацило и заменило их казном затвора која се користи у комбинацији са накнадом штете новчаног карактера. Аутор истиче да је право Кијевске Русије са стране његовог гледишта било недовољно регулисано и да „уек може боље.“ Овакво мишљење може се посматрати са становишта да је недовољно регулисање права последица тадашњег друштва и тадашњих друштвених вредности тј. чињеницом да су друштво и друштвене вредности биле недовољно развијене. Када би се сагледало савремено право опет би се дошло до истог закључка, јер уек постоје правне празнине које нису регулисане и које је потребно попунити. Овакв закључак је идентичан закључку аутора у области регулисања права Кијевске Русије, чак и поред постојања чињенице да су друштво и друштвене вредности савременог права много више развијеније. Велики значај право Кијевске Русије даје и то да је оно регулисало готово све гране права и да се слободно може рећи да је оно правни претходник савременог руског права. Изучавајући изворе права Кијевске Русије аутор долази до питања које би било занимљиво за научнике у области изучавања средњовековног права и права уопште. Какав би изглед данашња Русија имала да су и даље остали на снази да се примењују извори права Русије средњег века? Такво питање захтева дуг временски период у коме би наука требало доћи до одговора, постојао би велики број мишљења која би била различита и испреплетена. Једни би сматрали да је право Русије средњег века било недовољно регулисано за разлику од савременог руског права, други би сматрали да је већи ред и мир у народу владао у старом веку и да је народ имао већи „страх“ од стране закона. Мишљења би могла бити праћена и закључком да би Русија остала исто оно што је и била и да не би напредовала у сваком смислу. Дакле, ово изучавање захтева дуг временски период, много питања и много одговора.

Литература

1. Исаев. И. А., История государства и права России, Москва юрист, 2004.
2. Избор текстова за предмет Византијска државноправна традиција, Ниш, 2012.
3. Гладкий. В. Д., Славянский мир I - XVI века, Москва, 2001.
4. Ђорђевић. А. В., Приватно право у древноруским исправама, Ниш, 2023.
5. Кисовец. М., Дипломатски представници, Београд, 1939.
6. Николић. Д., Древноруско словенско право, Београд, 2000.
7. Матовић. Т., О завештању у српском средњовековном праву, изворни научни чланак, 2017.
8. Николић. Д., Кривичноправна заштита људи и имовине у уговору Русије и Византије из 911. Године, оригиналан научни рад, Ниш, 2012.
9. Черникова. Т., Вишњаков Ј., Историја Русије књига 1, Београд, 2021.
10. Порчић. Н., Право бродолома у средњовековној Србији, Београд, 2022.
11. Јелачић. А., Историја Русије, СКЗ, 1929.
12. Николић. Д., Два најстарија међународна уговора у историји словенског права, оригинални научни рад, Ниш, 2019.
13. Чворовић. З., Кривичноправна заштита жене у руском средњовековном праву, Крагујевац, 2022.
14. Николић. Д., Закон судњи људем, најстарији словенски правни зборник, Ниш, 2016.
15. Николић. Д., Ђорђевић. А. В., Законски текстови старог и средњег века, Ниш, 2013.
16. Ђорђевић. А. В., Уговори облигационог права Русије од XI-XV века, Правни факултет Универзитет у Нишу - докторат, Ниш, 2013.
17. Николић. Д., Историја права стари и средњи век, Ниш, 2014.
18. Ђорђевић. А., Институти самопомоћи у Франачком, Руском и Српском праву, Зборник радова Правног факултета, Ниш, 2002.
19. Свердлов. М. Б., От Закона Русского к Русской Правде, Москва, 1988.
20. Черепнин. Л. В., Общественно-политические отношения в Древней Руси и Русская Правда, Древнерусское государство и его международное значение, Москва, 1938.

21. Алексеев. Ю. Г., Псковская судная грамота им ее время, Ленинград, 1980.
22. Мартысевич. И. Г., Псковская судная грамота, Москва, 1951.
23. Ђорђевић. А. В., Купопродаја непокретности у древноруском праву, оригиналан научни рад, Ниш, 2017.

Сажетак

Приликом израде рада аутор се бави правом Кијевске Русије, односно државом средњег века. Аутор настоји да кроз „правне споменике“ који су оставили велики печат за Кијевску Русију, а о којима се говори и данас, прикаже изглед права као једног ширег појма, као и шта је све регулисано у тој области, на који начин, од стране кога. Поред тога, аутор врши анализу сваког правног споменика понаособ. У првом делу рада аутор приказује све оно што је везано, а значајно за Кијевску Русију, тиме што уопште говори о њеном настанку, развоју, владавини кнежева који су њоме владали и о њеном односу са Византијом што је од великог значаја за историју средњовековне Кијевске Русије.

У овом раду аутор посебан акценат даје члановима садржаним у правним споменицима, при чему даје њихов приказ, начин њиховог регулисања у области права карактеристичног за средњовековну Кијевску Русију. Међутим из саме њихове садржине коју чине поред осталог и чланови, постоји чињеница која говори о томе да иако су сви они били карактеристични за исти период, они су ипак на различите начине регулисали исте гране права, што је најочљивије у области кривичног права, односно кроз казне које су пратиле учиниоце кривичних дела. Централни део рада прати приказ и обраду сваког правног споменика, при чему сваки од њих појединачно и сви они заједно чине једну целину, односно право једне државе. За централни део рада је од значаја и област права која је њима регулисана, будући да су се они међусобно разликовали, при чему њихова основна разлика јесте праћена начином регулисања, областима које они регулишу, по броју чланова које садрже... У закључном делу рада аутор износи свој закључак о праву Кијевске Русије, о томе да ли је оно у довољној мери регулисано, као и какав би изглед савремене Русије био да су на снази и даље остали закони и уставни који су били типични за средњи век.

Кључне речи: извори права, кнез, Закон, Уговор, Устав, Правда, Кијевска Русија.

Summary

The law of Kievan Rus'

During the preparation of the work, the author deals with the law of Kievan Rus', that is, the state of the Middle Ages. Through „legal monuments“ that left a big mark on Kievan Rus', and are still talked about today, the author tries to show the appearance of law as a broader concept, as well as what is regulated in that area, in what way, by whom. In addition, the author analyzes each legal monument individually. In the first part of the work, the author shows everything that is related and important to Kievan Rus', by talking about its origin, development, the rule of the princes who ruled it and its relationship with Byzantium, which is of great importance for the history of medieval Kievan Rus'.

In this work, the author gives special emphasis to the articles contained in the legal monuments, while giving their description, the way of their regulation in the field of law characteristic of medieval Kievan Rus'. However, from their very content, which includes, among other things, the articles, there is a fact that indicates that although they were all characteristic of the same period, they still regulated the same branches of law in different ways, which is most noticeable in the field of criminal law, i.e. through punishments that accompanied the perpetrators of criminal acts. The central part of the work follows the presentation and treatment of each legal monument, where each of them individually and all of them together form a whole, that is, the law of one state. The area of law regulated by them is also important for the central part of the work, since they differed from each other, and their main difference is the way of regulation, the areas they regulate, the number of articles they contain... In the final part of the paper, the author presents his conclusion about the law of Kievan Rus', whether it is sufficiently regulated, as well as what the appearance of modern Russia would be if the laws and constitutions that were typical of the Middle Ages were still in force.

Key words: sources of law, prince, Law, Contract, Constitution, Justice, Kievan Rus'.

Биографија аутора

Кандидат Младен Богдановић рођен је 20.05.1998. године у Лесковцу. Завршио је основну школу Радован Ковачевић-Максим у Лебану. Средњу техничку школу Вожд Карађорђе у Лебану, смер техничар друмског саобраћаја, завршава 2017. године, када исте године уписује основне академске студије на Правном факултету Универзитета у Нишу. Младен Богдановић је дипломирао 17.01.2023. године са просечном оценом 8.00, када стиче звање дипломирани правник. Током студија учествовао је у бројним ваннаставним активностима и семинарима. Мастер академске студије на Правном факултету Универзитета у Нишу уписује школске 2023/2024. године на општем смеру ужа историјскоправна научна област. Испите на мастер студијама кандидат је положио са просечном оценом 10.00. Тренутно обавља приправнички стаж-приправничку вежбу у адвокатској канцеларији и припрама се за полагање правосудног испита.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА
МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада: Младен Богдановић

Наслов мастер рада: Право Кијевске Русије

Ментор: Проф. др Александар Ђорђевић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____ 2024. године

Потпис аутора

Младен Богдановић
Бр. индекса: М040/23-О

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом Право Кијевске Русије пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио ауторска права, нити злоупотребио интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Младен Богдановић

У Нишу, _____ 2024. године

Потпис аутора

Младен Богдановић
Бр. индекса: М040/23-О